

منتظر مذاکرات نادرولنی

در این چند روزه با یکی از سران ملیون ملاقات کردم. به طوری که ایشان اظهار می داشت آلمانها مایل هستند که اینجانب در مورد انجام مأموریت خود فشار نیاورده و منتظر نتیجه مذاکرات نادرولنی در کرمانشاه باشم. و می گفت که فن ویزندونگ چند روز است که به خارج شهر رفته خوب است پس از مراجعت او نگارنده ملاقاتی از او بکنم. حال خواهر آقای نواب خوب نیست و به طوری که ایشان اظهار می داشتند طیب معروف و متخصص در بیماری سرطان خواهر ایشان را جواب گفته و در حقیقت بیچاره مشرف به موت است و چند روز است که او را به وسیله انژکسیون مرفین نگاه داشته اند.

مجمع رم

این چند روزه سیاسیون متفقین در رم مجمعی داشته اند. [معلوم نیست چه مذاکراتی در آنجا در میان نهاده و چه نقشه هایی کشیده اند. از قرار اظهار انگلیسیها و فرانسویها قشون انگلیس در فرانسه بر دو میلیون بالغ شده است و این بزرگترین قشونی است که انگلستان در خارج از مملکت خود داشته است. متفقین جواب رئیس جمهور امریکا را داده و به کلی از دخول در مذاکره صلح امتناع کرده اند. نظر آنها این است که تا زمانی که قشون آلمان در خاک فرانسه و بلژیک و صربستان و قراطاق و روسیه است و تضمین برای صلح واقعی وجود ندارد مذاکره درباره صلح ممکن نخواهد بود و دیگر اینکه ملل کوچک باید آزاد [باشند] و تضمین عدم مداخله در حال و آتیه آنها داده شود. عثمانی هم باید به کلی از اروپا خارج شود و روس هم به دریای باز برسد. نامه ای از آقای احتشام السلطنه برای آقای نواب رسیده که از ایشان راجع به نتیجه مذاکرات نگارنده و آلمان سؤال می نماید.

جواب آلمانی

جمعه ۱۲ ژانویه - امروز آلمانها جوابی به یادداشت متفقین راجع به موضوع صلح داده، نظریات آنها را رد می کنند. اگر نظر متفقین حقیقتاً راجع به حفظ و استقلال ملل کوچک است و حال و آتیه آنها باید تضمین شود پس حال ایرلند و بوئر و ملل افریقای شمالی چه می شود. آلمانها کوشش کرده اند [بی طرفی بلژیک را حفظ کنند یعنی به استقلال بلژیک تخطی نکنند و تنها قشون از خاک بلژیک عبور دهند. ولی بلژیک قبلاً پا از بی طرفی خارج گذاشته و با انگلیسیها و فرانسویها قرارداد سری منعقد کرده بود. دو کشتی جنگی انگلیس در مدیترانه غرق شده. طبق خبری که از ایران رسیده دولت آباد را که روسها چند روز قبل گرفته بودند عثمانیها دوباره پس گرفته اند. در نزدیکی همدان هم زد و خوردی میان روسها و عثمانیها به وقوع پیوسته است.

شنبه ۱۳ یکشنبه ۱۴ دوشنبه ۱۵ و سه شنبه ۱۶ ژانویه - این چند روزه هوای برلن خیلی سرد شده و برف مفصلی هم باریده است. تقریباً بیشتر اوقات خود را با آقای نواب گذراندم. خبر جدیدی هم از فرونت جنگ به واسطه بدی هوا نرسیده. فقط آلمانها مختصر پیشرفتی در جبهه رومانی کرده اند.

تلگراف کرمانشاه

تلگرافی از کرمانشاه رسیده که ماندن اینجانب را در برلن ضروری و لازم دانسته و حتی متذکر شده اند که اگر آلمانها اینجانب را به رسمیت هم نشناسند توقف اینجانب مفید خواهد بود.

قحطی چای

روز دوشنبه چند ساعت تقریباً تمام برلن را برای به دست آوردن کمی

چای به اتفاق آقای نواب جستجو کردیم به طوری که معلوم است اصولاً دیگر چای در برلن وجود خارجی ندارد. روزنامه‌های فرانسوی و انگلیسی در این دو روزه کاملاً نسبت به آتیه خودشان خوش بین بوده و اظهار اطمینان کامل می‌کنند. انگلیسها تصمیم دارند که دست به استقراض بزرگ داخلی بزنند و به طوری که روزنامه تایمز می‌نویسد این بزرگترین قرضه‌ای است که انگلستان می‌خواهد بکند. از قرار اظهار آقای عزت‌الله هدایت فن ویزندونگ به برلن مراجعت کرده است. آقای قاضی اینجانب را به چای دعوت کرده بود که در این جلسه چند نفر زن و مرد آلمانی را هم ملاقات کردم.

روزهای یأس

چهارشنبه ۱۷ ژانویه - امروز صبح یکی از سران ملیون تلفن کرد و قرار شد ناهار را با هم صرف کنیم. از اینجانب خواهش کرد که مقاله راجع به وقایع سال گذشته ایران برای درج در یکی از روزنامه‌ها تهیه کنم. خبر تازه‌ای از ایران نداشت. دیشب و امروز برف زیادی باریده و به ارتفاع زیادی روی زمین نشسته. یاد پارسال و مسافرت میان خمین و بیروجرد افتادم. پارسال اگرچه ناراحتی جسمی زیادتری در این وقت داشتیم ولی باز امیدواری به آتیه روشن‌تری وجود داشت. ولی امروز اگرچه راحتی آنی موجود است ولی امیدواری به آینده به کلی مفقود و دامنه خیال کاملاً تاریک است.

نامه طباطبایی

پنجشنبه ۱۸ ژانویه - امروز تقریباً تمام روز را با آقای نواب بودم. نامه‌ای از آقای طباطبایی از استانبول رسیده ایشان پس از تجدید عهد مودت می‌گوید با وجود اطلاع کامل به اوضاع کرمانشاه و استانبول اگر مایل به

برگشت باشم خوب است هرچه زودتر حرکت کرده خودم را به استانبول برسانم. ولی اگر حکومت موقتی توقف نگارنده را در برلن لازم می‌داند علتی برای تعجیل در مراجعت نیست. امروز به عیادت خواهر آقای نواب رفتم. حال ایشان روز به روز به وخامت می‌رود، به طوری که دیگر قادر نیست از رختخواب بلند شود. از درد هم فوق‌العاده ناراحت است و خیال می‌کند رماتیسم دارد.

روابط آلمانها و نظام السلطنه

جمعه ۱۹ ژانویه - امروز عصر با آقای علوی بودم. به طوری که ایشان اظهار می‌داشتند ایرانیان مقیم در برلن خیلی اصرار دارند که ایشان برای التیام روابط آلمانها با نظام السلطنه سفری به کرمانشاه بکنند. مدتی در این زمینه باهم صحبت می‌کردیم. هوا امروز خیلی سرد شده باد شدیدی می‌وزد و درجه برودت به چند درجه زیر صفر رسیده. خبر مهمی از میدانهای جنگ نیست. یک کشتی جنگی آلمانی اخیراً به اقیانوس اطلس راه یافته ده دوازده کشتی دشمن را غرق [کرده] و یک کشتی با عده زیادی از عمله‌جات کشتیهای غرق شده [را] به یکی از بنادر آلمان می‌آورد.

شنبه ۲۰ و یکشنبه ۲۱ ژانویه - بیشتر این دو روز را با آقای نواب بودم. شنبه بعد از ظهر منزل آقای اعظم السلطنه به چای مدعو بودیم. آقای عزت‌الله هدایت هم بود. هوای برلن به پانزده درجه زیر صفر رسیده است. می‌گویند چندین سال است که چنین سرمایایی در برلن نبوده و به واسطه کمی کارگران استخراج زغال سنگ کم شده است.

نگارش مقاله

دوشنبه ۲۲ و سه‌شنبه ۲۳ - این دو روزه به واسطه سردی هوا اغلب وقت خود را در منزل صرف کرده و مشغول تحریر مقاله، از خلاصه حوادث

ایران در سال ۱۹۱۶ میلادی بودم. این مقاله، مختصر تاریخی است از وقایع ایران از ابتدای دوره سوم مجلس شورای ملی تا امروز. روز سه‌شنبه حالت خواهر آقای نواب خیلی بد شده و قریب به موت بوده است.

اخبار ایران

چهارشنبه ۲۴ ژانویه - طبق اطلاعی که از کرمانشاه رسیده محاکمه مقصرین به توطئه علیه حکومت ملی تمام شده، بعضی را محکوم به حبس و بعضی را محکوم به اعدام نموده‌اند و چند نفر را تحت الحفظ به بغداد فرستاده‌اند که در آنجا حبس شوند. کاغذی از مفخم‌الدوله رسیده شرحی از وضعیت پریشان ایران و فقدان مردان وطن‌پرست نگاشته [است] و می‌گوید روسها و انگلیسیها فشار آورده و تأیید مکتوب سپهدار را از حکومت فعلی می‌خواهند. میرزا اسمعیل خان فرزانه دو روز است وارد برلن شده به مادرید می‌رود. به سمت وزیرمختاری ایران در اسپانیا منصوب شده. او را هنوز ندیده‌ام.

پنجشنبه ۲۵ ژانویه - امروز پیش از ظهر با آقای نواب به ملاقات آقای فرزانه رفتیم. شرحی از اوضاع تهران صحبت می‌کرد. از قرار گفته ایشان اوضاع ایران تقریباً مانند اوضاع پیش از زمان مشروطیت است. عناصر آزادیخواه به کلی از کار خارج و جای آنها را مستبدین گرفته‌اند؛ فرمانفرما والی فارس، ظل‌السلطان حاکم اصفهان، کامران میرزا والی خراسان، امیربهداد در تهران، آقای وثوق‌الدوله هم گویا مشغول کار است، مشارالملك هم امور مالیه را اداره می‌کند، منتخب‌الدوله رئیس کل خزانه، عدل‌الملك معاون داخله است. منات را تقریباً از یک ریال تا سی شاهی خرید و فروش می‌کنند. رفتار روسها چندان بد نیست. عده‌ای در خود تهران ندارند ولی دوستان نفر در مهرآباد دارند و پانصد نفر در کرج. ژاندارمری تقریباً منحل شده و اسم آن را مبدل به امنیه کرده‌اند.

ظهیرالدوله حاکم تهران، نان در تهران سخت است. ولی اخیراً یکصد هزار تومان جنس به توسط ارباب کیخسرو خریده شده و کار نان تهران کمی بهتر شده است.

سیدضیاء در پترزبورگ

در تهران شایع شده که میان رؤسای دموکرات اختلاف سختی بروز کرده [کرده] و سلیمان میرزا را از میان خود خارج کرده‌اند. مشروطه‌طلبها خیلی مأیوس شده‌اند ولی مستبدین فوق‌العاده خوشحال هستند. سیدضیا مدیر رعد در پترزبورگ [است] و خیال رفتن به فروتنهای جنگ را دارد.

تلگراف به ویلسون

بعد از فراغت از ملاقات با آقای فرزانه صحبت شد که خوب است تلگرافی به مستر ویلسون رئیس جمهوری آمریکا به نام ملیون ایران مخابره شود و چون حمایت از حقوق ملل ضعیف و کوچک کرده است مظلومیت ایران خاطر نشان او بشود. قرار شد روز بعد به منزل آقای نواب رفته با چند نفر از سران ملیون آنجا در این موضوع مذاکره و مشورت نموده و اگر صلاح باشد تصمیم لازم در مخابره این تلگراف اتخاذ شود.

متن تلگراف

جمعه بیست و ششم ژانویه - پیش از ظهر چند نفر منزل نگارنده آمده در جزئیات تلگراف صحبت و به فارسی انشاء کرده و قرار شد عصر با کمک آقای نواب ترجمه انگلیسی آن را حاضر کنیم و عصر با شور و کمک آقای نواب این تلگراف به انگلیسی حاضر شد: که ترجمه آن بدین قرار است:

جناب مستر ویلسون رئیس جمهوری آمریکا - اعلامیه جدید جنابعالی خطاب به سنا راجع به حقوق مقدسه ممالک بالنسبه کوچک و ضعیف، امیدواری در قلب ایرانیان برای آینده خود

برانگیزانده، ما از جانب ملت ایران از جنابعالی و ملت نجیب آمریکا ملتسم هستیم که نفوذ یگانه خود را نیز برای بهره‌مند ساختن ایران از آن حقوق مقدسه که جنابعالی از فرط نوع‌خواهی شرط لازم صلح مستحکم دانسته‌اید میذول فرمایید.

خانه نشینهای تهران

قرار شد آقای عزت‌الله‌خان هدایت به هلند رفته این تلگراف را مستقیماً از آنجا به آمریکا مخابره [کند] و یک نسخه آن را هم به سفیر آمریکا در لاهه [بدهد] و از او کتباً خواهش کند که به دولت خود مفاد آن را راپرت دهد. امشب نگارنده و جمعی از ایرانیان در سفارت به شام مدعو بودیم. صحبت‌های عمومی در میان بود. گفته می‌شد که اغلب رفقای ما در تهران بیکارند. آقایان مستشارالدوله و محتشم‌الدوله و دبیرالملک و غیره تماماً خانه نشین هستند. پسر بزرگ معین‌التجار بوشهری خودش را با ششلول کشته است.

فرزانه وزیر مختار اسپانیا

شنبه ۲۷ ژانویه - پیش از ظهر آقای عزت‌الله‌خان هدایت تلگرافی را که به وسیله ما امضا شده بود برداشته و برای مخابره به طرف لاهه حرکت نمود. آقای فرزانه وزیر مختار جدید ایران در مادرید که چند روز است وارد برلن شده امروز به دیدن اینجانب آمد و برای روز دوشنبه مرا به ناهار دعوت کرد که همان روز ساعت هشت بعد از ظهر ایشان از طریق سویس عازم مادرید خواهند بود.

شکایت از نادولنی

امروز تلگراف مفصلی از آقای نظام‌السلطنه رسید که شکایت از رفتار نادولنی نماینده آلمان و شاهزاده سلیمان میرزا نموده و از اینجانب

خواهش کرده است که درباره وضع رفتار آقای نادولنی با وزارت خارجه آلمان وارد مذاکره شوم تا تغییری در رفتار ایشان داده شود. ضمناً با سران مؤثر و متنفذ ملیون در برلن که با شاهزاده سلیمان میرزا سوابق دوستی دارند مذاکره کنم که به ایشان نصیحت شود در طرز رفتار خود تجدید نظر نموده و نسبت به حکومت موقتی همکاری بیشتری داشته باشند.

وضع پسر ماشاءالله خان

یکشنبه ۲۸ ژانویه - امروز غلامعلی خان پسر ماشاءالله‌خان کاشی پسر نایب‌حسین را دیدم که شکایت از اوضاع خودش می‌کرد. از قرار معلوم چند سال است در اینجاها بوده در اوایل مشغول تحصیل بوده ولی بعداً ترک تحصیل نموده و به عیاشی پرداخته است. در نتیجه پدرش نیز پول برای او نفرستاده و حالا تقریباً به کلی از دست رفته است. تقریباً بیست و دو سال دارد. چند ماه قبل ایرانیهای اینجا قدری وجه برای او تهیه کرده و او را از طریق وینه و رومانی روانه ایران کرده‌اند ولی در نتیجه جنگ رومانی و مسدود شدن راه در وین مانده و وضع او رو به پریشانی گذاشته، از آقای صفاء‌الممالک وزیر مختار ایران در اتریش درخواست کمک نموده و گویا به آقای صفاء‌الممالک توهین نموده. در نتیجه ایشان، او را به وسیله پلیس از وینه خارج [کرده‌اند] و به برلن می‌فرستند. حالا در برلن سرگردان مانده است. نگارنده قدری او را نصیحت کردم ولی می‌ترسم ثمری نداشته باشد. شب را به سفارت رفتم و مدتی با آقای نواب راجع به اوضاع روز صحبت کردم. حال خواهر ایشان رو به وخامت گذاشته و دیگر امیدی برای بهبودی ایشان نیست.

مهمانی فرزانه

دوشنبه ۲۹ ژانویه - طبق قرار قبلی ناهار را به منزل آقای فرزانه رفتم.

آقایان نواب و اعظم السلطنه و علوی و نوری اسفندیاری و جمعی دیگر از سران ملیون نیز بودند. صحبت‌های مختلف راجع به اوضاع ایران در میان بود. آقای فرزانه خانمش [را] در فنلاند گذاشته و خودش به مادرید می‌رود. بعد از ناهار خداحافظی کردیم. ایشان امشب به سویس می‌روند که از آنجا از طریق پاریس به مادرید بروند.

تعارف ممتاز السلطنه

دیشب نامه‌ای از آقای ممتاز السلطنه وزیر مختار ایران در پاریس به عنوان آقای نواب رسیده. در این نامه می‌گوید از قراری که در روزنامه‌ها خوانده‌اند نگارنده به برلن آمده و بدین طریق به اینجانب تعارف نموده است.

نامه نگاری

سه شنبه ۳۰ ژانویه و چهارشنبه ۳۱ ژانویه - روز سه شنبه تقریباً تمام وقت خود را در خانه گذرانده مشغول نوشتن نامه بودم. نامه‌ای به آقای طباطبایی نوشته، مقدمه تلگراف آقای نظام السلطنه راجع به طرز رفتار نادولتی نماینده آلمان در کرمانشاه را برای ایشان نوشته از ایشان خواهش کردم تا آنجایی که برایشان مقدور [است] در رفع این اشکال اقدام کنند. چند نامه هم به ایران نوشته و به توسط سفارت فرستادم. روز چهارشنبه بعد از ظهر به سفارت ایران رفتم و تا نزدیک نصف شب با آقای نواب بودم.

شکایت عثمانی

نامه‌ای از آقای احتشام السلطنه برای آقای نواب رسیده که در آن محرمانه ذکر شده که عثمانیها از حکومت تهران شکایت دارند و بهانه جویی

می‌کنند. موضوعی که کسب اهمیت نموده مسئله سربازگیری از میان ایرانیان مقیم استانبول می‌باشد که آقای احتشام السلطنه در رفع آن می‌کوشند. امروز سواد تلگراف به ویلسن را روزنامه‌جات آلمانی منتشر نموده [اند که] از لاهه به برلن تلگراف شده است.

نامه خصوصی اوکانر

امروز در روزنامه لوکال آن مایگر ترجمه نامه خصوصی را که سروالتر تاونلی وزیر مختار سابق انگلیس در ایران قبل از حرکت خودش از تهران به اوکانر قنصل انگلیس در شیراز نوشته و در آن شکایت از رفتار روسها در ایران می‌کند و به دست ملیون در شیراز افتاده، منتشر کرده [است] و می‌نویسد از همان اول می‌دانست مدت اقامت او در ایران طولانی نخواهد بود. زیرا روسها اشتباهی برای بلعیدن ایران صاف کرده [اند] و مایل نیستند کسی را که جلوگیری از آنها می‌کند و نمی‌گذارد نقشه آنها به موقع اجرا گذاشته شود در ایران بماند. لذا به اسم مرخصی نطلبیده می‌رود ولی می‌داند که مراجعت نخواهد کرد. سروالتر تاونلی امروز وزیر مختار انگلیس در هلند می‌باشد.

کشتی آلمانی به دریای وینه راه یافته و در آنجا مشغول عملیات و غرق کردن کشتیهای انگلیسی شده‌اند.

امروز به وسیلهٔ تلفن از فن ویزندونگ احوالپرسی نمودم که خیلی دوستانه مذاکره کرد و گفت یکی از همین روزها شما را به جای دعوت خواهم نمود.

هیجان امریکا

جمعه ۲ فوریه - تلگراف رمزی در جواب دو تلگراف آقای نظام‌السلطنه تهیه کرده برای فن ویزندونگ فرستادم تا به کرمانشاه مخابره شود. از قرار مندرجات روزنامه‌های آلمان اعلامیهٔ متحدین راجع به غرق کشتیها در آبهای انگلیس و فرانسه و اسپانیا اثر خیلی زیادی در دول بی طرف داشته است، مخصوصاً امریکاییها از این خبر خیلی به هیجان آمده‌اند. تقریباً تمام دول بی طرف عجلتاً کشتیرانی را به بنادر انگلستان متوقف ساخته‌اند.

سد تجارت بحری

شنبه ۳ فوریه - تازه در روزنامه‌ها به جز مسئلهٔ اعلامیهٔ آلمان و متحدین و محاصرهٔ دریای انگلیس و فرانسه و ایتالیا نیست. خبرهای هیجان‌انگیزی از امریکا می‌رسد. از قرار معلوم امریکاییها خیال دارند روابط سیاسی خود را با آلمان قطع کنند. هلندیها و دانمارکیها هم خیلی اظهار اوقات تلخی می‌کنند. بدیهی است این عمل تجارت بحری آنها را سد کرده است. دیشب آقای عزت‌الله خان هدایت از هلند مراجعت کرد. طبق اظهار ایشان مردم در آمستردام در هیجان بوده و به آلمانها بد می‌گفته‌اند. وزیر مختار آلمان در لاهه دکتر روزن به او خیلی مهربانی کرده است.

ایرانشاس

قطع رابطهٔ امریکا و آلمان

یکشنبه ۴ فوریه - امروز ظهر خبر رسید که امریکا با آلمان قطع رابطه

ورود امریکا به جنگ

اعلامیهٔ مهم متحدین

پنجشنبه ۱ فوریه ۱۹۱۷ - امروز دولت آلمان و متحدین اعلامیهٔ خیلی مهمی صادر کرده‌اند. طبق این اعلامیه آبهای اطراف انگلیس و فرانسه و ایتالیا طبق نقشه‌ای که جزئیات آن را معین می‌کند میدان جنگ دریایی قرار داده و در این محوطهٔ بزرگ کلیهٔ کشتیهای باطرف و بی طرف که در این آبها آمد و رفت می‌کنند مورد حمله واقع شده و غرق خواهند شد. تنها به امریکا اجازهٔ فرستادن هفته‌ای یک کشتی پستی به انگلیس و آن هم از یک بندر مخصوص داده شده. به موجب این اعلامیه بعد از این تحت‌البحری آلمان در تمام این آبها بدون اخطار کشتیها را تریید زده غرق خواهد کرد. اعلامیهٔ مذکور در یک جلسهٔ فوق‌العادهٔ پارلمان آلمان و متحدین قرائت [شده] و به تصویب رسیده است و این موضوع از امروز که اول فوریه است به مورد اجرا گذاشته خواهد شد. امروز عصر وزارت خارجهٔ آلمان سواد این اعلامیه را به تمام سفارتخانه‌های بی طرف فرستاده و آنها را رسماً مطلع کرده است. از قرار راپرت روزنامه‌جات دو

سیاسی کرده است. خیلی احتمال شروع جنگ بین امریکا و آلمان می‌رود. امریکا مشغول فراهم نمودن وسائل جنگ می‌باشد و آلمانها هم مشکل تغییری در تصمیم خودشان بدهند. از هلند و دانمارک هم خبرهای خوشی نمی‌آید. جنگ سختی پریروز در عراق عرب رخ داده که از قرار اطلاع عثمانیها تلفات زیادی به انگلیسیها وارد کرده‌اند. تقریباً تمام روز و اوایل شب در سفارت بوده و با آقای نواب صحبت می‌کردیم.

قطع رابطه با اتریش

دوشنبه ۵ فوریه - امروز بعد از ظهر سفیر کبیر امریکا مستر جرارد در برلن تذکره خود را گرفته فردا حرکت می‌کند. از قرار خبری که همین امروز رسیده دولت امریکا با دولت اتریش هم قطع رابطه سیاسی کرده است. امریکا کشتیهای آلمان را که به بنادر آنها در اوایل جنگ پناه برده بودند ضبط کرده و عملیات آنها را تحت الحفظ نگه داشته است. از وضعیت هلند و دانمارک خبر جدیدی نیست.

کابینه عثمانی

کابینه عثمانی تغییر کرده، طلعت بیک رئیس‌الوزرا شده و کابینه جدیدی تشکیل داده. خلیل بیک وزیر عدلیه شده است. خود طلعت بیک به لقب پاشایی مفتخر [شد]، انورپاشا بر سر پست سابق خود برقرار است. امروز پیش از ظهر با آقای نواب قدری گردش کردیم.

هوا چند روز است فوق‌العاده سرد شده و با کمی زغال سنگ به مردم بد می‌گذرد. دیشب در برلن بیست و دو درجه زیر صفر بود.

تحفه هدایت

سه‌شنبه ۶ فوریه - هوا امروز کمی ملایم‌تر است. پیش از ظهر با آقای نواب به گردش مشغول بودیم. چند جا برای چای تفحص کردیم به دست

نیامد. آقای عزت‌الله خان هدایت از هلند مقداری چای و صابون آورده که مقداری هم برای نگارنده تعارف فرستاده که با وضع فعلی خیلی گرانها است، زیرا در آلمان صابون و چای کاملاً نایاب شده، مخصوصاً چای که به هیچ وجه پیدا نمی‌شود. دولت امریکا علاوه بر اینکه خود قطع روابط سیاسی با آلمان کرده طبق یک اعلامیه دول بی طرف را هم تشویق کرده که با آلمان و متحدین قطع روابط بکنند. ولی از قرار معلوم دول بی طرف از جاده بی طرفی خارج نشده به یک پُرتست قناعت خواهند کرد. امروز خبر غرق چند کشتی تجارتنی انگلیس رسیده است.

پرتست سویس و دانمارک

چهارشنبه ۷ تا جمعه ۹ فوریه - هنوز علائم بروز جنگ میان امریکا و آلمان مشهود نشده ولی روابط دیپلماسی به کل مقطوع است. دولت سویس و دانمارک به پرتست قناعت کرده و سایر دول بی طرف هم عجالتاً همین خط مشی را اختیار کرده‌اند. روز پنجشنبه بعد از شام منزل فن ویزندونگ موعود بودیم. چند نفر از مستشرقین آلمانی هم بودند. از فرهنگ ایران مدتی صحبت بود. از قرار راپرت‌های رسیده تحت‌البحریهای آلمانی فعالیت زیادی کرده چند کشتی بزرگ انگلیسی را در این دو سه روزه غرق کرده‌اند. هوا هم قدری ملایم‌تر شده است.

فندک یادگاری

شنبه ۱۰ تا ۱۲ فوریه - روز شنبه کارخانه AEG دعوت برای مشاهده کارخانه از اینجانب نموده و ضمناً فندک الکتریکی هم به عنوان یادگار فرستاده‌اند. با مدیر این کارخانه در منزل فن ویزندونگ آشنا شدم. هوا رویهمرفته رو به گرمی گذاشته و چند درجه بالای صفر است و در نتیجه برف و یخ مشغول آب شدن است. این دو روزه بیشتر وقت خود را با آقای

نواب گذراندم. خبر جدیدی ندارند و نامه مهمی هم از کرمانشاه و تهران نرسیده است. از استانبول خبر تازه نیست.

اعتراض چین

دوشنبه ۱۲ و سه‌شنبه ۱۳ فوریه - از قرار خبر روزنامه‌ها کشتیهای زیادی از متفقین در دریاها غرق می‌شود. تمام دول بی طرف مثل چین به اعلامیه آلمان و متحدین اعتراض کرده ولی به همین اقدام اکتفا کرده‌اند. فقط دولت امریکا قطع رابطه کرده ولی هنوز اعلان جنگ نداده است.

تبریک به طلعت پاشا

نامه به آقای طباطبائی نوشته و در جوف آن نامه‌ای برای طلعت پاشا فرستادم و ایشان را از منصب و مقام جدید تبریک گفتم. از قرار معلوم عثمانیها دیگر اجازه به ایرانیها نمی‌دهند که از استانبول به کرمانشاه بروند، چنانچه به آقای علوی هم این اجازه را نداده‌اند.

دیدار از کارخانه

چهارشنبه ۱۴ فوریه - امروز با آقای عزت‌الله خان هدایت به کارخانه الکتریکی AEG که در طرف شمال برلن واقع شده رفتیم. این کارخانه قبل از جنگ یکی از بزرگترین کارخانه‌های آلمان بود و امروز مانند سایر کارخانه‌ها مشغول ساختن مهمات جنگی می‌باشد. از قرار تعریف مدیر کارخانه پانزده هزار کارگر در این کارخانه کار می‌کنند، هشت هزار زن و هفت هزار مرد. قسمتهای عمده کارخانه را چون ورود به آن ممنوع است و مهمات جنگی می‌سازند ندیدیم، فقط آن قسمتها را با اجازه مخصوص وزارت جنگ ممکن است دید. ولی ماشین‌آلات و دیگهای بخار و

الکتریک را نشان ما دادند. بعد از ختم تماشای کارخانه ناهار مفصلی با رئیس کارخانه صرف کردیم، بعد به مدرسه کارخانه رفتیم. طریقه تعلیم و تدریس بچه‌ها را مشاهده نموده و بعد با اتومبیل رئیس کارخانه مراجعت کردیم. رویهم رفته بد نگذشت. پس از مراجعت از کارخانه چای را با چند نفر از ملیون صرف کردیم. از قرار خبر رسیده مشارالملك از وزارت استعفا داده و صدرالعلما هم مرحوم شده است.

اخبار استانبول

پنجشنبه ۱۵ و جمعه ۱۶ فوریه - امروز پیش از ظهر مدتی با آقای نواب بودم، تازه مهمی از تهران نداشتند. بعد از ظهر آقایان علوی و نوری به منزل اینجانب آمدند. آقای علوی همین امروز نامه‌ای از میرزا سلیمان خان از استانبول دریافت کرده. در این نامه شکایت زیاد از سختگیری عثمانیها در موضوع سربازگیری شده است. ارزاق هم در استانبول خیلی ترقی کرده است. سالار [معظم] پسر آقای نظام‌السلطنه هم در راه است و به استانبول می‌آید. آقای طباطبائی و سایرین هم عازم کرمانشاه هستند. ولی به علت آمدن پسر آقای نظام‌السلطنه چند روزی حرکت خود را عقب انداخته‌اند.

التیماتوم روس و انگلیس

طبق خبری که از استکهلم رسیده روسها و انگلیسیها اخیراً اولتیماتومی به ایران داده و خواسته‌اند که دولت ایران قرارداد سپهدار را راجع به استقرار کنترل مالیه و قوای مسلحه جنوبی و شمالی به رسمیت بشناسد. این اولتیماتوم روز سیزده فوریه یعنی دو روز قبل منقضی شده است.

تلفات انگلیس

شنبه ۱۷ فوریه - بیشتر روز را با آقای نواب بودم. چای را هم خارج شهر

در دالم صرف کردیم. هوا بسیار خوب و ملایم و در اطراف خارج شهر برلن خیلی باصفا است. برای راه رفتن مطلوب می باشد. جنگل گرونه والدر پایین حدود دالم و تیلی ممتد است. این روزها تازه ای در روزنامجات به جز عملیات تحت البحرهای آلمان دیده نمی شود. انگلیسیها تلفات زیادی را متحمل شده اند. پریروز در شامپانی آلمانها فاتح شده و تقریباً هزار اسیر جنگی گرفته اند.

فوت برادر قاضی

یکشنبه ۱۸ فوریه - امروز باز دوباره هوا سرد شده و برف سختی باریدن گرفته است. نزدیک غروب آقای نواب تلفن کرد، تلگرافی از تبریز برای میرزا جوادخان قاضی رسیده که خبر فوت اخوی او را داده اند. خوب است متفقاً تلگراف را برده از او هم پرسش بکنیم. ساعت شش و نیم منزل قاضی رفتیم. خانمش هم بود یک ساعتی در آنجا بودیم. خانمش انگلیسی خوب حرف می زند و نقاشی هم می کند و تابلوهای خوبی کشیده است.

عزت الله خان هدایت

دوشنبه ۱۹ و سه شنبه ۲۰ فوریه - روز دوشنبه بیشتر وقت را در منزل گذراندم. عصر آقای عزت الله خان هدایت برای چای به منزل اینجانب آمد. جوان خیلی خوبی است، خیلی به مرحوم صنیع الدوله شبیه است. از اوضاع خانوادگی و بچگی خودش صحبت می کرد. نزدیک غروب به منزل دکتر بیرشکر رئیس کارخانه AEG رفته برای او و خانمش کارت گذاشتیم. تمام بعد از ظهر سه شنبه را با آقای نواب گذراندم و شب را هم با هم شام صرف کردیم. تازه مهمی هم نداشتند. تحت البحرهای آلمان مشغول غرق کردن کشتیهای فرانسوی و انگلیسی می باشند.

فسخ عزیمت علوی

چهارشنبه ۲۱ فوریه - امروز وزیر بحریه آلمان در کمیسیون پارلمانی نطقی راجع به عملیات دریای آلمان کرده، اظهار مسرت از پیشرفت تحت البحرهای آلمان کرده است و گفته آنچه را ملت آلمان انتظار دارد انجام خواهد شد. شب را با آقای علوی بودم، می گفت فن ویزندونگ اظهار کرده که اوضاع کرمانشاه خیلی خوب نیست و ایرانیها از آلمانها اظهار عدم رضایت می کنند. گفته بود خوب است آقای علوی زودتر به کرمانشاه برود. ولی آقای علوی به کلی فسخ عزیمت [رفتن] به کرمانشاه کرده و عجالاً در برلن ماندنی می باشند.

نفوذ انگلیس در ایران

پنجشنبه ۲۲ فوریه - امروز لرد کرزن نطقی در مجلس لردهای انگلیس راجع به ایران کرده و می گوید عده ژاندارمهای انگلیسی به پنج هزار رسیده. دولت انگلیس خیال دارد عده این نیرو را به یازده هزار برساند و عمده آنها از بختیاری خواهند بود. سایکس به اصفهان رفته و خیال دارد تا تهران برود و راهها را امن کند. نفوذ انگلیس در ایران رو به تزاید است و حکومت ایران با آنها دوستی دارد و دولت ایران از طرف انگلیسیها کمک مالی می شود.

سلیمان میرزا و حکومت موقتی

جمعه ۲۳ تا یکشنبه ۲۵ فوریه - روز جمعه خبر مهمی نداشتیم فقط کاغذی از تهران رسیده بود که از حال خانواده اینجانب نوشته بودند، نامه ای هم از حاج عزالممالک اردلان مستقیماً از کرمانشاه رسیده با یک روزنامه که در کرمانشاه منتشر می شود. این نامه دو ماه در راه بوده و در روزنامه خبر مهمی دیده نمی شد. روز شنبه نامه مفصلی از آقای نظام السلطنه که به

توسط فن‌کار دورف فرستاده و از استانبول توسط سفارت عثمانی فرستاده شده دریافت کردم. شرحی از عدم مساعدت آلمانها نوشته‌اند و از سلیمان میرزا شکایت می‌نماید که کارشکنی برای حکومت موقتی می‌کند. چند قطعه عکس هم فرستاده که در مطبوعات آلمان در برلن گراور شود.

بیطرفی ایران

از قرار مندرجات روزنامه‌های آلمان، امریکا به ایران هم تکلیف کرده است که با آلمان قطع رابطه سیاسی بنماید. ولی دولت ایران جواب داده است که ایران تکلیف خود را در حفظ بی‌طرفی دانسته و برخلاف بعضی از سیاسیون نزدیک‌بین بی‌طرفی خود را حفظ خواهد نمود. شنبه تحت‌البحریهای آلمان هفت کشتی بزرگ تجارتي هلند را به ظرفیت چهل و پنج هزار تن غرق کردند. این کشتیها مدتی در سواحل انگلستان معطل شده بودند و روز بیست و دوم فوریه از سواحل انگلیس حرکت کرده که در نتیجه دچار حمله شدید تحت‌البحریهای آلمان شده و همه غرق شده‌اند.

تصرف کوت‌العماره

دوشنبه ۲۶ تا چهارشنبه ۲۸ فوریه - امروز صبح با آقای نواب بودم. در کوت‌العماره عثمانی عقب‌نشینی کرده و انگلیسیها کوت‌العماره را تصرف کرده‌اند. طبق راپرت انگلیسیها قریب دو هزار اسیر از عثمانی گرفته‌اند. می‌گویند برحسب نقشه جنگی خودشان با نظم و ترتیب عقب‌نشسته و به حالت جدیدی در عقب سنگربندی کرده‌اند. روز سه شنبه صدراعظم آلمان نطق مفصلی راجع به اوضاع جنگ و مخصوصاً راجع به عملیات تحت‌البحریهای آلمان در پارلمان کرده از نقطه نظر آلمان کاملاً دفاع و

اظهار امیدواری نسبت به آتیه و پیشرفت جنگ می‌نماید و ضمناً از امریکا که کمکی به متفقین نموده و می‌نمایند شکایت می‌کند.

کمیته هندی

روز چهارشنبه به کمیته هندی به چای دعوت داشتم. از اوضاع مشرق زمین و آتیه هندوستان و نهضت ملی مفصل صحبت داشتند. سه نفر در آنجا حضور داشتند که جوانان بسیار باهوش و احساساتی به نظر می‌آیند. یکی از آنها رئیس کمیته هندی است. از قرار معلوم کار هم می‌کنند و محل اعتماد وزارت خارجه آلمان هم می‌باشند.

نامه طلعت پاشا

پنجشنبه ۱ مارس - امروز هوا نسبتاً صاف و آفتابی است. نامه‌ای از طلعت پاشا در جواب نامه نگارنده که به او تهنیت گفته بودم دریافت کردم. اظهار امتنان از وصول نامه و تهنیت نگارنده کرده و این نامه را توسط سفارت عثمانی در برلن برای اینجانب فرستاده است. بعد از ظهر با چند نفر از سران ملیون چای صرف کرده و راجع به اوضاع خودمان و آتیه ایران صحبت در میان بود. شام را با آقای نواب و خانمش در یکی از رستورانهای معروف برلن صرف کردیم. خبر تازه از ایران نداشت. تنها از وخامت حالت مزاجی خواهر خود خیلی اظهار نگرانی می‌کرد.

تقاضای نظام السلطنه

جمعه ۲ مارس - پیش از ظهر با آقای نواب در گردش بودیم. مقداری فرش برای اتاقهای سفارت می‌خواستند انتخاب کنند. مدتی است ایشان برای مبلمان سفارت مشغول اقدام هستند ولی هنوز تمام نشده است. بعد از ظهر با فن ویزندونگ ملاقات و در خصوص نامه آقای نظام السلطنه

و تقاضاهای ایشان با او مذاکره کردم. نتیجه مذاکرات اینجانب این شد که ایشان راجع به موضوعهای ذیل با وزارت خارجه صحبت کنند:

اول - راجع به قرارداد و اینکه آلمانها حاضر نیستند تعهدات رسمی نموده و حتی میل دارند قراردادهای قبلی را هم لغو کنند.

دوم - راجع به قوای نظامی و ارسال مهمات. حکومت موقتی مایل است که اقلأ تعداد قوای آنجا به ده هزار نفر بالغ باشد. در صورتی که آلمانها میگویند پنج هزار نفر کافی است و حاضر هم نیستند توپ و مسلسل بفرستند.

سوم - راجع به شکایت حکومت موقتی از اینکه آلمان در امور داخلی ایران مداخله کرده مستقیماً با سران ایلات ارتباط دارد. خوب است از این کار جلوگیری شود.

چهارم - راجع به درج اخبار حکومت موقتی و عکسهای مربوط به آن در جراید آلمانی در برلن.

در خاتمه قرار شد نتیجه اقدامات خودشان را هر چه زودتر به اطلاع اینجانب بفرستند.

تلگراف وزیر خارجه آلمان

شنبه ۳ مارس - دو روز است هیجان زیادی در افکار عمومی کشورهای متحده امریکا راجع به دست آمدن کاغذ تلگراف وزیر امور خارجه آلمان به رئیس جمهور کشور مکزیک تولید شده. در این کاغذ یا تلگراف آلمان دستورالعمل به نماینده خود در مکزیک می دهد که قرارداد اتحادی با دولت مکزیک منعقد کند و اگر بتواند ژاپن را هم وارد این اتحادیه نماید. امروز وزارت خارجه آلمان صحت این خبر را رسماً تصدیق کرد. اظهار می دارد که این دستورالعمل برای این بود که در صورتی که دولت امریکای شمالی وارد جنگ شود مکزیک با آلمان متحد گردد. از قرار

راپورتهای آژانسهای متفقین امریکا جداً در تدارک جنگ است و دیگر جنگ حتمی به نظر می رسد. در اینکه امریکاییها با سیاست متفقین همکاری می کنند هیچ شکی نیست. از غرق کشتیها هم دیگر متفقین خبری نمی دهند. یعنی اسامی سفاین غرق شده خود را فاش نمی کنند. ولی از قرار راپورتهایی که آلمانها می دهند تحت البحریهای آنها نزدیک به دویست و پنجاه هزار تن سفاین متفقین را غرق کرده اند.

سرمای بی سابقه

یکشنبه ۴ و دوشنبه ۵ مارس - هوا دوباره سرد شده باد سردی می وزد و درجه حرارت به دوازده درجه زیر صفر رسیده. از قرار راپرت روزنامهجات نزدیک به سی سال است که چنین سرمای در این وقت سال دیده نشده. مردم بیچاره اروپا با کمی آذوقه و تحمل چنین سرمای. زغال سنگ در آلمان فراوان است. ولی کارگر و وسایل حمل و نقل به واسطه جنگ فوق العاده کم شده. تحمل این شدت سرما برای مردم شهرها هم فوق العاده مشکل است، تا چه رسد به سربازان که در جبهه جنگ در میان خندقها ناچار هستند در جلوی گلوله توپ دشمن پاسداری کنند. از قرار خبرهای روزنامهها تحت البحریها خیلی جدیت در غرق کردن کشتیهای دشمن دارند. ولی متفقین راجع به این موضوع سکوت اختیار کرده اند.

اخبار امریکا

تقریباً کلیه سرلوحه های روزنامهها مربوط به کشف دستورالعمل دولت آلمان برای اتحاد با مکزیک است. متفقین سعی می کنند که این مسئله را مستمسک قرار داده و امریکا را وارد جنگ کنند. در طرف بغداد از قرار معلوم عثمانیها سی میل این طرف کوه العماره عقب نشینی کرده اند. از

امریکا خبر رسیده که پیشنهاد ویلسن رئیس جمهور امریکا راجع به تمدید دوره قانونگذاری مجلس سنا مورد تصویب قرار نگرفته و دیروز مجلس سنا خاتمه پیدا کرده است. دوازده نفر از اعضای مجلس که با پیشنهاد ویلسن مخالف بوده‌اند شروع به صحبت کرده ادامه داده‌اند تا ساعت دوازده برسد و مدت قانونی مجلس تمام شود و دیگر نتوانند راجع به این پیشنهاد تصمیم بگیرند. از قرار راپرت روزنامه‌های برلن ناخوشی آبله در شهر شیوع پیدا کرده، از طرف دولت دستوراتی داده شده است که مردم آبله بکوبند.

ورود میرزا فضلعلی آقا

سه‌شنبه ۶ مارس - سرما هنوز با کمال شدت ادامه دارد. صبح آقای نواب تلفن کردند که میرزا فضلعلی آقا عضو سابق مجلس شورای ملی و عضو محکمه تمیز تهران برای معالجه سرطان به آلمان آمده، خوب است با هم به دیدن او برویم. به علت سرما خوردگی از آقای نواب معذرت خواسته اظهار داشتیم که بعداً به ملاقات ایشان خواهیم رفت. بعد از ظهر آقایان نوری و علوی به دیدن نگارنده آمدند و جای را هم در همین جا صرف کردند. آقای علوی می‌گفتند کار تذکره او ختم شده. بعضی از آقایان میل دارند که ایشان به کرمانشاه بروند. از اینجانب مشورت خواست. اینجانب هم نمی‌توانستم نظر قطعی بدهم، اظهار داشتیم که هر طور صلاح می‌دانند. ولی خود ایشان مردد بود و چندان میلی به این مسافرت نشان نمی‌دهند.

امریکا و جنگ

چهارشنبه ۷ مارس - از قرار راپرت روزنامه‌جات ویلسن رئیس جمهور امریکا می‌خواهد نظامنامه داخلی سنا را طوری تغییر دهد که بعد از این

یک اقلیت کمی نتوانند جلوی تصمیمات اکثریتی را بگیرند. جلوگیری از پیشنهاد ویلسن هیجان زیادی در امریکا تولید کرده. از قرار معلوم اقلیت بسیار جدی و فعال در امریکا علیه متفقین مشغول تبلیغات شده است. ولی در این موضوع هیچ شک نیست که سرمایه‌دارها و دولت امریکا با متفقین همراه می‌باشند و احتمال کلی دارد عنقریب امریکا رسماً به کمک متفقین وارد جنگ بشود.

فوت زیپلن

پنجشنبه ۸ مارس - امروز برف زیادی باریده و هوا سخت سرد است. نیم ساعت بعد از ظهر گراف زیپلن معروف مخترع و سازنده زیپلن به سن هفتاد و نه سالگی به مرض ذات‌الریه در یکی از بیمارستانهای خصوصی در همین نزدیکی منزل نگارنده فوت کرد. زیپلن یکی از معروف‌ترین اشخاص امروزه بود و برای قوای جنگی آلمان خدمات فراموش نشدنی کرده است. شهرهای در دست دشمن از خوف حملات هوایی زیپلن خواب راحت ندارند.

عراق عرب

جمعه ۹ مارس - امروز خبر مهمی از عراق عرب رسیده؛ از قراری که انگلیسها خبر می‌دهند قوای عثمانی را شکست داده و مداین را تصرف کرده و به چهارده میلی بغداد رسیده و عده زیادی اسیر و مقدار کثیری مهمات نیز به دست آورده‌اند. از این قرار بغداد و بلکه کلیه عراق عرب در خطر مستقیم و فوری افتاده است. از طرف عثمانیها هنوز راپرتی در این خصوص اشاعه نیافته فقط می‌گویند حمله سواره دشمن را دفع کرده‌اند. بعد از ظهر آقای علوی برای صرف چای به منزل نگارنده آمدند. میرزا فضلعلی آقا را ملاقات کرده است، بیچاره حالش بد است و می‌خواهند او را برای معالجه به بیمارستان ببرند.

تقسیم ایران

شنبه ۱۰ مارس - امروز هوا قدری بهتر [ست] و برف هم نمی بارد. بعد از ظهر دوساعتی با آقای نواب بودم. خبرهای تازه از ایران داشتند. روسها همدان و کنگاور و بیجار و ملایر را تحت اشغال گرفته و عثمانیها با عجله به طرف کرمانشاه عقب نشسته اند. انگلیسیها هم از مداین گذشته اند و به بغداد نزدیک می شوند. از قرار خبری که از استکهلم رسیده مذاکره میان انگلیسیها و روسها در پترزبورگ راجع به تقسیم ایران در جریان می باشد.

روس و انگلیس

یکشنبه ۱۱ و دوشنبه ۱۲ مارس - از قرار اخبار روزنامه هادر پترزبورگ انقلابی صورت گرفته و عده زیادی کشته شده اند. در ایرلند هم تظاهراتی علیه انگلستان شروع شده است. صبح دوشنبه خبر افتادن بغداد رسید. از قرار خبر انگلیسیها دیروز قشون انگلیس بغداد را تصرف کرده و قشون عثمانی را شکست سخت داده اند. ولی عثمانیها در این مورد سکوت کرده اند، فقط انور پاشا در پارلمان عثمانی اظهار کرده است که بنابه مصلحت نظامی نیروی عثمانی کوت العماره را تخلیه کرده و به طرف شمال عقب نشسته است. همدان را نیز تخلیه کرده اند.

سقوط بغداد

سه شنبه ۱۳ مارس - از بغداد خبر جدیدی نرسیده، یعنی مطلب تازه ای در روزنامه های آلمان راجع به این موضوع دیده نمی شود و معلوم است خبر خوشی نیست که برای مردم آلمان اشاعه دهند. ولی بر مردم بصیر اهمیت سقوط بغداد پوشیده نیست. بغداد از هر جهت مهم بود و تصرف آن به دست انگلیس نه تنها ضربه بزرگی بر عثمانی بلکه بر تمام متحدین

وارد می کند و اثر روحی مهمی در میان متفقین خواهد داشت. در هر صورت اثر آن در تمام مشرق زمین مهم و تا مدتی باقی خواهد ماند و ابهت انگلیس را زیاد کرده بر نفوذ آن خواهد افزود. امروز نامه ای به آقای طباطبائی نوشته خبر سقوط بغداد را به ایشان دادم. مدتی است که دیگر خبر مستقیمی از ایشان ندارم.

سختی زندگی

امروز اجازه خرید پنج پوند که تقریباً یک من باشد لوبیا سفید از مقامات رسمی گرفتم. حبوبات دیگر در آلمان گیر نمی آید. در زمان فراوانی انسان قدرشان را نمی داند در تنگی که افتاد آن وقت یاد زمان فراوانی و راحتی را می کند. اگر چه در آلمان امروزه کسی از گرسنگی تلف نمی شود ولی روبهمرفته زندگی خیلی سخت و تنگ است و فقط ملتی مانند ملت آلمان می تواند تحمل این سختی را کند و صدایش بلند نشود. شب به سفارت رفتم. از قرار گفته آقای نواب حال خواهرشان خیلی سخت [است] و شاید نزدیک به موت باشند. می گفت تلگراف رمزی از تهران رسیده ولی به هیچ وجه کشف نمی شود و غلط زیاد دارد.

تخلیه بغداد

چهارشنبه ۱۴ مارس - از قرار ابلاغیه رسمی، دیروز عثمانیها مقام جدیدی را میان سامره و بغداد انتخاب کرده اند ولی ابلاغیه انگلیسیها می گوید که عثمانیها از بیست و سوم فوریه شروع به تخلیه بغداد نموده و چیز زیاد مهمی به جای نگذاشته اند. هر چه مهم بوده است یا برده و یا اینکه خراب کرده اند. پانصد نفر زخمی را هم در عقب گذاشته و به قدر چهارصد نفر اسیر جنگی به دست انگلیس افتاده است. از کرمانشاه خبر مهمی نرسیده است.

عقب‌نشینی عثمانی

پنجشنبه ۱۵ مارس - امروز شرحی در روزنامه لوکال انسایگر راجع به سقوط بغداد درج شده؛ از قرار معلوم قوای انگلیس ده برابر قوای عثمانی بوده. پس از سقوط کوت‌العمارہ عثمانیها به فکر تحکیم قوای خودشان در این طرف نبوده‌اند. عده‌ای هم از همین قوا به طرف ایران فرستاده‌اند. همین روزنامه می‌نویسد که کلیه قوای عثمانی از ایران منظمأ در حال عقب‌نشینی است تا به قوای خودشان در عراق عرب ملحق شوند. انگلیسها می‌گویند کارخانه اسلحه‌سازی بغداد خوب [مانده] و پس از مختصر تعمیر می‌شود از آن استفاده کرد.

وضع روسیه

امروز خبر مهمی از پترزبورگ رسیده. از قرار راپرت تلگرافی انقلاب در آنجا ادامه دارد. دوازده نفر از اعضای دوما کمیسیون حکومتی تشکیل [داده‌اند] و کلیه قوا را در دست گرفته، ساخلوی پترزبورگ هم مرکب از سی هزار نفر به آنها اطاعت کرده و وزیرای قدیم را گرفته، حبس کرده‌اند. آنچه معلوم است مملکت در دست انقلاب است و جزئیات وقایع هم معلوم نیست.

کمیسیون ۱۲ نفری روسیه

جمعه ۱۶ مارس - پیش از ظهر امروز بونارلا در مجلس عوام انگلیس اظهار داشته که امپراتور روس نیکلای دوم استعفا داده و برادرش بر تخت سلطنت روسیه به جای او مستقر گشته و نیز گفته است این انقلاب در روسیه علیه جنگ نیست، بلکه برعکس چون دولت سابق مظفریت در جنگ نداشت مردم به این انقلاب برخاسته بلکه حرارت آتش جنگ را تیزتر گردانند. از قرار اخبار رسیده کمیسیون دوازده نفری در روسیه از

عناصر دست راست و موافقین متفقین ترکیب یافته است و لذا تأثیر زیادی در جنگ خواهد داشت. عموی امپراتور هم از فرماندهی کل قشون قفقاز استعفا داده کابینه ملی تشکیل شده و نمایندگان متفقین هم رابطه سیاسی با آن دارند. مسکو هم با پترزبورگ هماهنگ شده مردم در آنجا هم انقلاب کرده‌اند. چند روز است اعلامیه جنگ از طرف روسها منتشر نشده است. هنوز آتیة انقلاب معلوم نیست و اخباری [را] هم که می‌رسد چون از مأخذ متفقین است نمی‌شود کاملاً مقرون به صحت دانست.

رفتن نظام‌السلطنه به موصل

شنبه ۱۷ مارس - از قرار معلوم امپراتور روسیه هنوز استعفا نداده و نمی‌شود اظهارات بونارلا را تصدیق کرد. ولی گویا هیئت مدیره استعفای او را خواسته‌اند. در این تردیدی نیست که پیوسته بر نیروی انقلابیون افزوده می‌شود. در طرف فرانسه، آلمان عقب‌نشینی اختیار کرده کلیه آبادیهای جلو خودشان را خراب می‌کند. از قرار معلوم هندنبورگ نقشه تازه‌ای برای عملیات در جبهه فرانسه اتخاذ کرده است که هنوز اثرش چندان معلوم نیست. بعد از ظهر آقایان علوی و نوری به چای منزل اینجانب آمدند از قرار اظهار این آقایان نظام‌السلطنه از خانقین به طرف موصل حرکت کرده است.

ملاقات کاردورف

یکشنبه ۱۸ مارس - پیش از ظهر فن کاردورف از هتل اسپنناد تلفن کرد که چند روز است وارد برلن شده میل ملاقات با اینجانب دارد. پنج بعد از ظهر به دیدن اینجانب آمد. دو ساعتی اینجا بود. مفصلاً از حالت و مسافرت و کارهای خودش در ایران پس از حرکت ما از اصفهان صحبت می‌کرد. یک ماه و نیم پس از حرکت ما از اصفهان به آباد می‌رود و پس از

آنکه روسها و انگلیسها کار را بر او سخت می کنند مدتی در قشقای توقف کرده بعد به بختیاری می آید. چند روزی با ضرغام السلطنه و بعد مدتی در منزل بی بی خانم خواهر سردار اسعد می ماند. پذیرایی خوبی از او می شود. مخصوصاً بی بی خانم به او محبت می کند. یکی دو دفعه هم با روسها مصادم می شود ولی به واسطه کمی قورخانه نمی توانند شهر اصفهان را نگه بدارند. بختیارها با او همکاری کامل می کنند. مقارن فتح همدان به دست نیروی عثمانی خود را با بیست و پنج نفر سوار به کرمانشاه می رساند. چند هفته در کرمانشاه متوقف [می شود] و بعد به طرف استانبول حرکت می کند.

نادولنی و حکومت موقت

از قرار گفته او رفتار نادولنی نسبت به حکومت موقتی خیلی خوب نبوده و کم کم کار به جای بد هم می کشد. انفصال فوزی بیک و نظام السلطنه و ماژور حبیب الله خان شیبانی را خواستار شده بود. از قرار معلوم عثمانیها با انفصال نظام السلطنه موافقت نکرده ولی فوزی بیک را از کارهای سیاسی برکنار نموده بودند. در موضوع بغداد و عملیات نظامی آنجا می گفت کار به اینجا ختم نمی شود، یقیناً عملیات جدیدی صورت خواهد گرفت. نیروی تازه هم یقیناً به ایران فرستاده خواهد شد و احتمال دارد خود او مجدداً به ایران برگردد.

استعفای امپراتور روس

امپراتور روس قطعاً استعفا داده حق سلطنت روسیه را برای خود و پسرش منقطع و به برادرش منتقل کرده است. قبل از استعفا فرماندهی کل قشون روس را به عمویش نیکلایویچ منتقل نموده. از قرار آخرین اخبار آتش انقلاب در کلیه کشور روس رسوخ کرده است. عقب نشینی آلمانها از

فرونت فرانسه ادامه دارد. دولت چین با آلمان قطع رابطه سیاسی کرده و مهاجرنشینی آلمان را در تسینگ تائو ضبط کرده است.

تلفات انگلیس

دوشنبه ۱۹ مارس - از قرار خبر رسمی آلمان عده زیادی کشتیهای تجارتنی متفقین در این چند روزه غرق شده است. یک حمله هوایی، دریایی هم از طرف آلمانها، به انگلیس شده، لندن را شبانه بمباران کرده و شبانه کشتیهای جنگی ترپیدانداز آلمان به خلیج انگلیس حمله کرده، پس از غرق یک ترپیدانداز انگلیسی و وارد نمودن خسارت به یک ترپیدانداز دیگر بندر رامزگیت را به سختی بمباران می کنند. از قرار معلوم به انگلیسها تلفات زیاد وارد و آلمانها تلفات نداده اند.

وضع روسیه

انقلاب روسیه به شدت ادامه دارد و از قرار معلوم دسته کارگران و آزادیخواهان جمهوری سوسیالیستی مطلق خواهانند و به خصوص علیه خانواده رومانوف به قیام برخاسته اند. از قرار راپرت رسیده فرانسویها اخیراً از طرف مقدونیه حمله آغاز کرده [اند] ولی نتیجه نبرده اند.

محل توقف نظام السلطنه

سه شنبه ۲۰ مارس - امروز بعد از ظهر عزت الله خان هدایت به منزل اینجانب آمده اظهار داشت فن ویزندونگ را ملاقات [کرده است] راجع به مذاکرات با نگارنده. آنچه را که راجع به آقای نظام السلطنه است هنوز محل توقف آنها معلوم نیست. پس از آنکه معلوم شد کجا هستند با نامه یا تلگرافاً سفارشات لازم خواهد شد. تحت البحرهای آلمانی دیروز یک کشتی جنگی بزرگ آلمانی را در دریای مدیترانه غرق کرده اند.

عید نوروز

چهارشنبه ۲۱ مارس - امروز عید نوروز است. امیدوارم امسال بهتر از پارسال به ایرانیان خوش بگذرد و کشور ایران در آرامش بماند. پارسال که چندان خوشی ندیدیم. عید نوروز پارسال را در قصر شیرین بودم. هوای جغرافیایی در آنجا خوش و دل‌انگیز بود ولی امروز برعکس چندین درجه زیر صفر است و برف سختی هم می‌بارد. پیش از ظهر چند نفر از ایرانیان به دیدن نگارنده آمدند. حاجی میرزا محمد رحیم آقا قزوینی که در اینجا تجارتخانه دارد و از تجار معتبر ایران است به دیدن آمده بود. بعد از ظهر به سفارت رفتم، جمعی از ایرانیان مقیم برلن به دیدن سفیر آمده بودند. فن ویزندونگ هم آنجا بود. می‌گفت نظام‌السلطنه با کلیه قشون عثمانی وارد کرکوک شده‌اند. شام با جمعی از سران ملیون بودیم که دور هم مراسم عید نوروز را بجا بیاوریم. آقای نواب و خانمشان هم حضور داشتند. شام سبزی پلو و قرمه سبزی تهیه شده و هفت سین مفصلی نیز چیده بودیم. رویهمرفته شب بدی نبود و خوش گذشت.

انقلاب روسیه

پنجشنبه ۲۲ مارس - از انقلاب روسیه و از جزئیات آن اخباری نرسیده ولی از قرار معلوم آتش انقلاب با شدت تمام ادامه دارد و به قطعات مختلف روسیه سرایت می‌کند. هر جا نغمه‌ای بلند است. به خصوص علیه خانواده سلطنت ضدیت زیادی هویدا است. تنها یک اقلیت بسیار کمی از ارتجاعیون و روحانیون کلیسای ارتدکس با خانواده سلطنت همراهی دارند.

عقب‌نشینی آلمانها در طرف فرانسه باعث افسردگی فرانسویها و انگلیسها شده چون تدارک زیادی برای حمله به آلمانها دیده بودند. عجالتاً این تدارکات بی‌فایده شده است.

مساعدت آلمان

بعد از ظهر یکی از ایرانیان به دیدن اینجانب آمد و اظهار کرد که در وزارت خارجه گفته شده که وزارت خارجه دولت آلمان از هیچ‌گونه مساعدتی نسبت به ایران و ایرانیان مضایقه نداشته و همیشه خواهان استقلال و تمامیت ارضی ایران بوده [است] و خواهد بود و علت هم ندارد غیر از این باشد.

حاجی رحیم آقا قزوینی

جمعه ۲۳ مارس - اخبار جدیدی از فرونت‌های جنگ نرسیده است و به خصوص از جزئیات انقلاب روسیه خبری نیست. از قراری که در سفارت ایران گفته شد محتشم‌الدوله برادر مفخم‌الدوله که فعلاً در بروکسل است به وزارت مختاری هلند معین شده است. شام را منزل حاجی محمد رحیم آقا قزوینی با آقای نواب به چلوکباب مدعو بودیم. حاجی رحیم آقا مدتی است در برلن مقیم و به تجارت و صرافی مشغول است. در مدت جنگ کارش کمتر شده است. کارخانه ریسمان‌بافی خوبی در تبریز تأسیس کرده و در آنجا دایر نگه داشته است. امین زاده تبریزی هم جزء مدعوین بود. تازه از استانبول به برلن آمده است. در نانسی فرانسه تحصیل می‌کرده و دیپلم مهندسی الکتریکی از آنجا گرفته است. حالا می‌خواهد عملیات پارچه‌بافی را در اینجا ملاحظه کرده و اطلاعات عملی جدیدی کسب کند.

جبهه مقدونیه

شنبه ۲۴ تا دوشنبه ۲۶ مارس - چند روز بود انگلیسها و فرانسویها در جبهه مقدونیه حمله می‌کردند. ولی از قرار معلوم حمله آنها مواجه با شکست شده و متوقف مانده‌اند. هوا اگر چه سرد است ولی آفتاب روشن شده و کم‌کم علائم بهار پیدا شده است.

فضلعلی آقا

یکشنبه پیش از ظهر با آقای نواب به بیمارستان به دیدن حاجی فضلعلی آقا رفتیم. بیچاره به حالت خیلی بدی در بیمارستان افتاده است. بینی او را بریده و می‌خواهند از گوشت بازو و سینه بینی برای او درست کنند. تحت معالجهٔ پروفیسور بیر معروف می‌باشد. هوشش بجا [ست] و در کمال خوبی حرف می‌زند ولی به واسطهٔ عمل نمی‌تواند حرکت کند. بعد از ظهر منزل اعظم السلطنه به چایی موعود بودیم. آقای نواب هم بودند. از قرار راپرت روزنامه‌ها رئیس جمهور امریکا کنگره را برای روز دوم آوریل دعوت کرده. گویا خیال جنگ با آلمان را دارد. از قرار معلوم عقب‌نشینی آلمانها در طرف مغرب هنوز ادامه دارد ولی خبر جدیدی از جزئیات انقلاب روسیه نرسیده. ولی چیزی که مسلم است کارگران هر روز بر نیروی خود افزوده، کار حکومت موقتی روسیه را سخت‌تر می‌کنند.

روسها در خانقین

سه‌شنبه ۲۷ مارس - دو روز است پیوسته راپرت غرق کشتیهای تجارتي انگلیس می‌رسد. معلوم می‌شود تحت‌البحریهای آلمانی با شدت هر چه تمام‌تر مشغول کار خود می‌باشند. از قرار راپرت متفقین قشون روس و انگلیس در عراق عرب با هم یکی شده‌اند. روسها تا خانقین در تعاقب عثمانیها و ایرانیان که از کرمانشاه عقب‌نشینی کرده آمده [اند و] سپس به انگلیسها ملحق شده، عثمانیها و ایرانیها به طرف موصل رفته‌اند. هوا باز سرد و زمستانی شده. کمی سرماخوردگی در نگارنده پدیدار شده است.

نوشتجات محرمانهٔ انگلیس

چهارشنبه ۲۸ تا شنبه ۳۱ مارس - از میدانهای جنگ خبر خیلی مهمی

نرسیده و واقعهٔ جدیدی هم از پترزبورگ در روزنامه‌جات خوانده نشد. از قرار معلوم عثمانیها موضع خودشان را در وسط سامره و بغداد حفظ کرده‌اند.

کشف تلپیس

جمعه پیش از ظهر فن ویزندونگ اطلاع داد که آلمانها خواهش آقای نظام‌السلطنه را برآورده و برای ابراز دوستی یک دوربین و یک تفنگ بسیار اعلی و یک اتومبیل به او تعارف کرده‌اند. شنبه بعد از ظهر آقای عزت‌الله خان هدایت به دیدن اینجانب آمده با او به سفارت رفتیم. و یک نسخه از کتاب جدید محتوی نوشته‌جات محرمانه انگلیس راجع به ایران^۱ تازه رسیده که مشغول مطالعه می‌باشم. تلگراف هم این دو روزه از تهران رسیده که هنوز کاملاً کشف نشده و از مضمون آنها مطلع نشده‌ام. قرار گذاشتیم پس فردا که روز سیزده نوروز است به اتفاق آقای نواب و جمعی از ملیون به بیرون برلن برویم.

یکشنبه ۱ آوریل ۱۹۱۷ - امروز هوا خوش بود در حقیقت می‌توان گفت اول بهار است، درخشش آفتاب توجه را جلب نموده. بعد از ظهر از سفارت ایران تلفن کردند خواهر بیچاره نواب در بستر مرگ به حالت نزع افتاده است. به سفارت رفتیم و تا نزدیک نصف شب آنجا بودم. مریضه از صبح تا نصف شب بیهوش [بوده] و به حالت جان‌کندن افتاده است. مایهٔ بسی افسردگی است که این بیچاره با آن همه علاقه به خانه و شوهر و بچهٔ خود این طور غریب در برلن بدین ترتیب به عمر خودش دوران میهن خاتمه دهد. مدتی در سفارت با آقایان میرزا محمدخان قزوینی و [جواد] قاضی صحبت می‌کردیم. قاضی می‌گفت مشغول حاضر شدن برای امتحانات است و دو ماه دیگر امتحانات خود را خواهد داد.

۱. ظاهراً مقصودش کتاب کشف تلپیس است که توسط مجلهٔ کاوه به چاپ رسید.

قبرستان مسلمانان

دوشنبه ۲ آوریل - صبح زود از سفارت تلفن کردند که خواهر نواب دو ساعت از نصف شب گذشته فوت کرده است. امروز سیزده عید است و قرار گذاشته بودیم جمعی از ایرانیها به اتفاق آقای نواب به خارج شهر برویم، به واسطه فوت این خانم آن ترتیب به هم خورد. قبل از ظهر به سفارت رفتیم. جمعی از ایرانیان هم آمده بودند، قرار است جنازه را امشب از سفارت به قبرستان مسلمانان حمل کنند و روز چهارشنبه دفن کنند. قبرستان مسلمانان در طرف جنوب شرقی برلن و متعلق به سفارت عثمانی است. دو نفر ایرانی در آنجا مدفونند.

سیزده بدر

بعد از ظهر با چند نفر از آقایان ملیون به خارج شهر برلن رفته سیزده بدر خوبی به عمل آوردیم. از قرار آخرین راپرت که رسیده یک کشتی آلمانی در اقیانوس اطلس مشغول غرق کردن کشتیهای تجارتي متفقین شده است. در روزنامه ایران چاپ تهران خوانده شد که میرزا اسمعیل خان پسر میرزا ابوالحسن خان شیرازی را کشته اند.

ورود امریکا به جنگ

سه شنبه ۳ آوریل - دیروز ویلسن رئیس جمهور امریکا در کنگره امریکا نطقی کرده و در ضمن پیشنهاد نموده که کنگره اجازه دهد امریکا به آلمان اعلان جنگ دهد. از قرار راپورتهای واصله جای شک نمانده که پیشنهاد ویلسن پذیرفته [می شود] و امریکا وارد جنگ خواهد شد. ورود امریکا در جنگ شاید اوضاع روسیه را هم تغییر دهد. طبیعتاً دسته های صلح طلب در کشورهای متفقین ضعیف تر خواهند شد.

ایرانیان در کرکوک

بعد از ظهر به سفارت ایران رفته ناهار را هم در آنجا صرف کردیم. بعد از

شام طبق دعوت قبلی به منزل فن ویزندونگ رفتیم. جمعیت زیادی در آنجا از آلمانی و ترک و عرب و هندی و ایرانی بودند. صحبت های عمومی در میان بود ولی از جنگ صحبتی نمی شد. طبق گفته فن ویزندونگ آقای نظام السلطنه و نادولنی و جمعی از ایرانیان در کرکوک هستند و خیال هم دارند عجاتاً در آنجا بمانند.

دفن خواهر نواب

چهارشنبه ۴ آوریل - پیش از ظهر ساعت ده و نیم به سفارت رفته چند نفر از ایرانیها و شیخ صالح تونسلی هم در آنجا بودند. شب قبل جنازه خواهر نواب را به قبرستان حمل کرده اند. به اتفاق آقای نواب و دیگران به قبرستان که معروف به قبرستان بافلو است رفتیم. ساعت یازده مراسم تدفین به عمل آمد. شیخ صالح نماز خواند. بیچاره دور از وطن و اطفال عزیزش به سخت ترین مرض دار فانی را وداع کرده ولی راحت شد. این قبرستان جای بسیار با صفایی است. نظامیان آلمان در اینجا مدفونند. یک قسمت خیلی کوچکی از آن در یکی از زوایا به مسلمانان اختصاص داده شده است. مقابر مسیحیان مملو از گل و ریاحین می باشد. ولی مقابر چند نفر از مسلمانان بیچاره بدون گل و کاملاً ساده به نظر می آید.

شادمانی از دخول امریکا به جنگ

از قرار مندرجات روزنامه شادمانی بسیار در کشورهای متفقین برای دخول امریکا در جنگ برپا است و مردم در آنجا بساط شادمانی گسترده اند.

قبول سنای امریکا

پنجشنبه ۵ آوریل - از قرار راپرت آلمانها دیروز موفقیت خوبی در طرف

روسیه نصیب آلمانها شده. یک طرف رودخانه و یک پل را از دست روسها گرفته و بیش از ده هزار اسیر جنگی از آنها به دست آورده‌اند. در طرف فرانسه هم زدوخورده سختی در جریان بوده و عده‌ای اسیر به دست آلمانها افتاده است. مجلس سنای واشنگتن پیشنهاد جنگ را قبول کرده است و انتظار اعلان جنگ هر ساعت می‌رود.

بعد از ظهر به سفارت ایران رفتم. آقای نواب همین امروز وزیر امور خارجه آلمان را ملاقات می‌کند.

احساسات امریکا

جمعه ۶ آوریل - امروز روز تعطیل عمومی است. حضرت مسیح مصلوب می‌شود. از قرار اخبار واصله مجلس مبعوثان امریکا پیشنهاد رئیس جمهور ویلسن را برای اعلان جنگ قبول کرده و احساسات شدیدی برای آغاز جنگ در امریکا رو به تزاید است. بدیهی است این پیشامد باعث شادمانی در کشورهای متفقین شده است. بعد از ظهر با جمعی از ایرانیان در خارج از منزل چای صرف کردیم. به عقیده آنها با ورود امریکا به جنگ احتمال صلح کمتر شده به مدت جنگ افزوده خواهد شد.

اعلان جنگ امریکا

شنبه ۷ آوریل - امروز خبر رسیده که دیروز امریکا رسماً اعلان جنگ علیه آلمان داده است. احتمال قوی می‌رود که عنقریب رابطه اتریش و امریکا نیز قطع و محاصمه بین طرفین آغاز شود.

شب با آقای قاضی و چند نفر از ایرانیان شام را در خارج خورده نزدیک نصف شب به منزل برگشتیم.

نظر آلمان به ایران

یکشنبه ۸ آوریل - امروز روز عید بزرگ مسیحیان است. آقای نواب تلفن

کرد که خوب است با هم بیرون رفته گردش کنیم. نامه‌ای از استانبول برای نگارنده رسیده که به اینجانب بدهند. ساعتی پیش از ظهر به ملاقات ایشان رفتم. مدتی با هم گردش کردیم. آقای نواب وزیر امور خارجه آلمان را ملاقات و مدتی راجع به ایران و آتیه کشور ما با او مذاکره کرده‌اند. وزیر امور خارجه آلمان تأسف خورده که کاری برای ایران نمی‌توانند بکنند. ولی بدیهی است احساسات دوستی مثبت به ایران داشته و دارند. در آتیه هم سعی خواهند کرد تا جایی که ممکن است مصالح ایران محفوظ بماند. دولت آلمان هیچ وقت راضی نخواهد بود ایران مورد تجاوزات دول همجوار واقع شود. وزیر امور خارجه نیز اظهار کرده که اخیراً با هندنبورگ ملاقات [کرده] و او اطمینان کامل به کامیابی دولت آلمان در این جنگ داده است.

نامه مفخم الدوله

نامه مفخم الدوله را آقای نواب به نگارنده دادند. در این نامه می‌گوید که دولت ایران حکومت موقتی روس را شناخته و با آن داخل مذاکره شده، بلکه روابط حسنه با ایران برقرار و رعایت استقلال ایران را بنماید. از قرار معلوم حکومت موقتی روس هم وعده مساعدت و مسالمت به دولت ایران داده است. امروز اتفاقاً هوا بسیار ملایم و خوب است به بیرون شهر برای گردش رفتم.

گردش پوتسدام

دوشنبه ۹ آوریل - صبح قاضی تلفن کرد روز عید است با چند نفر به پوتسدام می‌رویم اگر میل دارید شما هم بیایید. ساعت ده صبح از گار باغ وحش به پوتسدام رفتیم. هوا اول چندان بد نبود ولی بعد ابر و سرد شد، باد سردی هم می‌وزید. نوزده روز از عید نوروز می‌گذرد و هنوز برگ

سبزی بر درختان دیده نمی شود. تنها بنفشه تازه در باغ سان سوسی معروف پوتسدام دیده می شود. مقارن غروب مراجعت کردیم. از میدانهای جنگ اخبار مهمی نرسیده ولی در فرونت فرانسه محاربه سختی در جریان است. انگلیسیها پس از بمباران سختی به خطوط آلمانها در سمت آراس حمله کرده و خساراتی به آلمان وارد آورده ولی نتوانسته خطوط آلمانها را بشکافد. محاربه در جریان است.

یازده هزار اسیر

سه شنبه ۱۰ و چهارشنبه ۱۱ آوریل - جنگ آراس به شدت ادامه دارد. انگلیسیها طبق راپرت خودشان متجاوز از یازده هزار اسیر جنگی و یکصد توپ از آلمانها گرفته و در بعضی نقاط سه چهار میل جلو آمده اند. هنوز محاربه ادامه دارد.

حفظ ملل ضعیف

روز چهارشنبه بعد از شام حسب الدعوة آقای نواب به سفارت رفته و تا نزدیک نصف شب آنجا بودم. از تهران تلگرافی رسیده که ویلسن رئیس جمهور امریکا سوادى از نظریات امریکا راجع به حفظ حقوق ملل کوچک را به دولت ایران فرستاده و دولت ایران هم موقع را مناسب دانسته جواب خیلی مناسبی به دولت امریکا داده، نیت مستر ویلسن را راجع به حفظ ملل ضعیف تقدیس نموده و یادآور شده که منافع ایران پایمال نشود.

بمباردمان سخت

پنجشنبه ۱۲ و جمعه ۱۳ آوریل - جنگ آراس ادامه دارد. نزدیک سن کوانتن آلمانها متجاوز از هزار اسیر از انگلیسیها گرفته اند. طبق راپرت

انگلیسیها در این محاربه انگلیسیها چندین هزار توپ به کار انداخته و آتش توپخانه تمام جلگه را در شب تاریک مانند روز روشن گردانده است، در هیچ زمان چنین بمباردمان سختی نشده. طبق راپرت آلمانها قریب ششصد و شصت و یک هزار تن کشتی بخاری انگلیسی در ماه مارس غرق شده است. از شدت محاربه آراس قدری کاسته شده و انگلیسیها دیگر پیشرفتی ندارند. از قرار اظهارات آقای نواب، احتشام السلطنه در استانبول آپاندیس عمل کرده و طبق دو تلگرافی که رسیده حالش بهتر و از خطر دور است.

اعتصاب کارگران آلمانی

شنبه ۱۴ آوریل - از قراری که امروز گفته شده روز شنبه پس فردا کارگران آلمانی دست از کار کشیده علیه دولت نمایش خواهند داد، زیرا طبق اعلامیه دولت از همان روز هفته چهارصد گرم نان کمتر به مردم خواهد رسید. این خبر وحشت آور [در بعضی ایجا و از حدوث هرج و مرج بیمناک ساخته است ولی بدیهی است با قدرت دولت و احساسات مردم بیم یک انقلاب نمی رود.

آمدن ولیعهد عثمانی

محاربه در طرف مغرب ادامه دارد ولی انگلیسیها نتوانسته اند پیشرفت زیادی حاصل کنند. ولی خود آلمانها قدری زمین را در نزدیکی آراس تخلیه کرده اند. ولیعهد عثمانی امروز وارد برلن شده و در هتل آدلن که اول هتل برلن می باشد منزل کرده است، حامل شمشیری از طرف سلطان عثمانی برای امپراتور آلمان است.

اعتصاب فردا

یکشنبه ۱۵ آوریل - هوا بسیار خوش و آن چنان است که تا به حال پس از

عید نوروز هوای به این خوشی نداشته‌ایم. بعد از ظهر گردش‌کنان به طرف دالم رفتیم و نزدیک به غروب مراجعت کردم. از قرار مندرجات روزنامه‌جات دولت وعده داده است برای جبران کمی نان، بر مقدار ارزاق دیگر مانند گوشت و تخم مرغ و سبزی بیفزاید، ولی مع‌هذا فردا کارگران دست از کار خواهند کشید.

وضع روسیه

اخیراً شایعاتی راجع به صلح میان مردم منتشر گردیده و از قرار مذکور سوسیالیستهای روسیه داوطلب برای صلح شده و در این خصوص با سوسیالیستهای آلمان داخل مذاکرات می‌باشند. حکومت موقتی روسیه اعلامیه رسمی اشاعه داده [است] که طالب کشورگیری نمی‌باشد و مایل است صلح با شرافت به میان آورد. دولتین آلمان و اتریش هم همین نظر را بیان کرده‌اند. ولی بدیهی است که نتیجه معلوم نیست.

بی‌خبری از استانبول

دوشنبه ۱۶ و سه‌شنبه ۱۷ آوریل - صبح دوشنبه با آقای نواب مدتی راه رفتیم. از تهران تلگرافی رمزی برای ایشان رسیده و اقدام آن را خواسته‌اند. بعد از ظهر دوشنبه کاغذی به آقای طباطبائی و نامه‌ای به آقای احتشام‌السلطنه احوالپرسی نوشته در جوف برایشان فرستادم. مدتی است دیگر از استانبول خبری ندارم.

مصادمه فرانسه و آلمان

امروز پس از ده روز بمباران سخت، فرانسویها به مواضع آلمانها میان ازن و رنس به فاصلهٔ چهل کیلومتر حمله کرده و از قرار راپرت آلمانها بزرگترین تصادم تاریخی را به وجود آورده‌اند. تلفات فرانسویها بسیار

زیاد بوده و گویا پیشرفت زیادی نکرده‌اند. ولی سنگرهای آلمانها را در بعضی جاها خراب کرده و گرفته‌اند. مقاومت آلمانها خیلی شدید بوده، خود فرانسویها می‌گویند که ده هزار اسیر از آلمانها گرفته‌اند] ولی آلمانها می‌گویند بیش از سه هزار اسیر به دست فرانسویها نیفتاده. امروز به توسط سفارت ایران در هلند نامه‌ای از تهران برای اینجانب رسید که بیست و ششم فوریه تاریخ داشت. خبر تازه و مهمی در این نامه نبود.

استقراض آلمان

چهارشنبه ۱۸ آوریل - دیروز فرانسویها حملات خودشان را مانند روز قبل تجدید نکرده‌اند]. از قرار معلوم تلفات آنها به قدری زیاد بوده که دیگر جرأت حملهٔ مجدد را نکرده‌اند. امروز نتیجهٔ استقراض ششم آلمان که پریروز یک ساعت بعد از ظهر شنبه شده معین گردیده است. این استقراض تقریباً به ششصد میلیون مارک بالغ شده و مجموع پنج استقراض تقریباً شصت میلیارد مارک می‌شود. امروز یکی از ملیون ایرانی از قول فن ویزندونگ می‌گفت که جمعی از ایرانیان از کرکوک به طرف موصل حرکت کرده و پسر آقای نظام‌السلطنه هم به استانبول وارد شده است.

هفده هزار اسیر

پنجشنبه ۱۹ و جمعه ۲۰ آوریل - محاربات سخت در طرف مغرب ادامه دارد. فرانسویها پیشرفت زیادی نکرده‌اند. از قرار راپرت خودشان تا به حال هفده هزار اسیر جنگی گرفته‌اند. تحت‌البحریهای آلمان کماکان به فعالیت خود ادامه می‌دهند.

مهمانی جواد قاضی

پنجشنبه شب شام را در سفارت صرف کردم. مدتی با آقای نواب از زمان

شوستر و اولتیماتوم روس صحبت در میان بود. روز جمعه شب پس از شام حسب الدعوه به منزل آقای قاضی رفتم، به مناسبت روز تولد خانمش عده‌ای را دعوت کرده بود. رسم آلمان این است که هر جا دعوت باشند خصوصاً دعوت به شام مقداری گل برای صاحبخانه ببرند و در موقع مراجعت هم انعامی به مستخدم می‌دهند. از قرار گفته آقای قاضی طلعت پاشا روز دوشنبه آینده به برلن می‌آید. جنگ آراس به سختی ادامه دارد و از قرار معلوم آلمانها نیروی زیادی در مواضع خود حاضر کرده‌اند.

فرونت فرانسه

شنبه ۲۱ آوریل - از قرار راپرت عثمانیها محاربه نسبتاً سختی در نزدیکی غزه میان قشون عثمانی و انگلیسیها رخ داده و فتحی نصیب انگلیس نشده است و برعکس کمی عقب نشسته‌اند. در فرونت فرانسه جنگ با نهایت شدت ادامه دارد. از طرف روسیه خبر تازه نیست.

اسناد انگلیس

یکشنبه ۲۲ آوریل - امروز هوا چندان خوش نیست. مع هذا بعد از ظهر به دالم خارج شهر برلن رفتم. پس از مراجعت به خواندن کتاب جدید که در اینجا طبع شده مشغول شدم. دو سال پیش که در شیراز امنیت کامل وجود نداشت مقداری از اسناد کنسولگری انگلیس به دست آلمانها افتاد که این اسناد [را] به نام اختناق ایران به دست انگلستان چاپ و منتشر کرده‌اند و عکس بعضی از نوشتجات مربوط به وزیر مختار سابق انگلیس در ایران سروالترتاونلی و وزیر مختار فعلی مستر مارلینگ و کنسول انگلیس در شیراز و چند نفر دیگر از انگلیسها گراور شده است. چندی قبل از اینجانب خواهش شده بود که در همین زمینه [مقاله‌ای] راجع به ایران بنویسم که در روزنامه‌ها چاپ شود. امشب وقت خود را صرف نموده،

مقاله‌ای نوشتم که مجملی است از رفتار سوء انگلستان و روسیه در ایران در زمان مشروطیت، به خصوص در سنوات اخیر. برای نوشتن این مقاله به کتاب مستر شوستر هم مراجعه کردم.

ورود طلعت پاشا

دوشنبه ۲۳ آوریل - پیش از ظهر تا عصر مشغول نوشتن مقاله نامبرده بودم. عصر با چند نفر از سران ملیون به منزل پرت رینسکی از اعضای اداره مطبوعات راجع به قسمت مشرق زمین رفتیم. فن ویزندونگ و آقایان قاضی و خلیل خالد هم در آنجا بودند. چون طلعت پاشا امشب یک ربع به ده وارد برلن می‌شود با خلیل خالد زودتر بیرون آمدیم که برای دیدن او به استاسیون برویم، ولی چون در راه معطل شدیم وقت گذشته بود و در نتیجه او وارد [شده] و به هتل آدلن رفته بود. از قرار معلوم جمعیت زیادی در استاسیون برای استقبال او آمده بود. طلعت پاشا دو روز در برلن توقف کرده بعد برای دیدن امپراتور به فرماندهی کل خواهد رفت. بعضیها می‌گویند که برای مذاکره صلح با روسیه به آلمان آمده است.

جنگ آراس

سه شنبه ۲۴ آوریل - امروز مقاله راجع به ایران را تمام کرده برای اداره مطبوعات فرستادم. بعد از ظهر به هتل آدلن رفتم. برای طلعت پاشا کارت گذاشتم. از قرار راپرت رسمی آلمانها دیروز جنگ خیلی سخت و خونین در آراس میان انگلیسها و آلمانها درگرفته و تلفات خیلی زیاد بر طرفین به خصوص بر انگلیسها وارد آمده است. چند روز بود انگلیسها با توپخانه حمله می‌کردند که خطوط آلمانها را خراب کرده و بعد با پیاده نظام حمله کنند. دیروز این حمله شروع شده ولی در عوض تلفات فوق‌العاده

برداشته و خطوط آلمانها را هم نتوانسته‌اند بشکافند. از قرار معلوم تاکنون چنین محاربه سخت و خونینی در تمام مدت جنگ به وقوع نپیوسته است. طرف عصر دو ساعتی با آقای نواب به گردش مشغول بودیم.

میرزا محمدخان و شیخ صالح

چهارشنبه ۲۵ و پنجشنبه ۲۶ آوریل - جنگ آراس دیروز خیلی شدت داشته و از قرار راپرت آلمانها نعلشهای انگلیسیها بی حساب جلوی سنگرها ریخته است، به طوری که حسابش ممکن نیست. پیش از ظهر نامه‌ای به تهران نوشته جوف نامه آقای مفخم‌الدوله گذاشتم که به تهران بفرستند. بعد از ظهر سفارت به چای دعوت داشتم. شیخ صالح تونسلی و میرزا محمدخان قزوینی هم بودند. صحبت‌های ادبی و اسلامی در میان بود. طبق راپرت آلمانها، تحت‌البحریهای آلمانی حمله به بندر دونکرک کرده و دو کشتی جنگی فرانسه را غرق کرده‌اند. در فرونت فرانسه در این دو روز محاربه قدری خفیف‌تر بوده است. طلعت پاشا هنوز در برلن می‌باشد.

زراعت در آلمان جنگ‌زده

جمعه ۲۷ آوریل - پیش از ظهر با آقای نواب یک ساعتی راه رفتیم. هوا امروز قدری سرد و بارانی است. هنوز برگ درختان سبز نشده است. شبها نسبتاً سرد و روزها هم اغلب زمستانی است. هنوز تغییری در لباس زمستانی مردم دیده نمی‌شود. بیرون برلن اراضی زراعتی را حالا سبزیکاری می‌کنند. سیب‌زمینی را این روزها می‌کارند. در خود شهر برلن هم زمین خالی کمی دیده می‌شود. هر چه زمین خالی بوده که برای ساختن عمارات گذاشته بودند، قطعه قطعه کوچک کرده و زن و بچه‌ها و مردان مسن به کشت و کار در آنها مشغولند. اغلب باغچه‌ها را در عوض گلکاری سبزی می‌کارند. دیشب طلعت‌پاشا از برلن به طرف فرماندهی

کل ارتش آلمان رفته [است] که از آنجا پس از ملاقات امپراتور از راه وینه به استانبول مراجعت نماید.

حمله سوم

شنبه ۲۸ آوریل - امروز محاربه خیلی سختی در حدود آراس در جریان است. حمله سوم است که انگلیسیها به خطوط آلمانها به امید شکافتن آن خطوط می‌نمایند. پس از بمباران هولناکی مقارن سپیده صبح حمله پیاده نظام شروع [شده] و تا غروب آفتاب امتداد داشته. در این حملات انگلیسیها تلفات زیادی به خود وارد [دیده‌اند] و به همان نسبت نتیجه زیادی نبرده‌اند. تا به حال چند سنگر بیشتر به دست آنها نیفتاده است.

نمونه چاپ مقاله اینجانب را که برای تصحیح فرستاده بودند ملاحظه کرده مجدداً برای اداره شرق نزدیک فرستادم. امروز بارندگی زیادی شد ولی هوا چندان بد نیست، هوای اول بهار است.

کنفرانس سوسیالیستها در استکهلم

یکشنبه ۲۹ آوریل - امروز آقای نواب به اینجانب تلفن کردند که از قرار معلوم روز پانزدهم مه کنفرانسی از اجتماعيون عاميون بین‌المللی در استکهلم منعقد خواهد شد. بی‌فایده نیست که از طرف ایرانیان هم نماینده به آنجا برود و اظهاراتی بکند. خوب است در این خصوص تبادل نظر شود و عقیده نگارنده هم معلوم شود. قرار شد فردا پیش از ظهر با ایشان ملاقات کرده، در این خصوص مذاکره نمایم. بعد از ظهر برای گردش به دالم رفتم. کم‌کم اطراف برلن سبز و خرم می‌شود و خالی از صفا نیست. هوا هم ملایم‌تر است.

نمایندگان ایرانی در کنفرانس استکهلم

دوشنبه ۳۰ آوریل - امروز صبح به سفارت ایران برای مذاکره با آقای

نواب در خصوص مطلب دیروز رفتم. مدتی صحبت کردیم. به عقیده ایشان خوب است اینجانب به اتفاق یکی از سران ملیون به استکهلم برویم که در آنجا در این کنفرانس شرکت کنیم و موقعیت ایران را در میان بگذاریم و اگر لازم شد تلگرافی هم راجع به ایران به حکومت موقتی روسیه مخابره کنیم. یقیناً نمایندگان هند و مصر هم در آنجا خواهند بود. من گفتم بهتر است آقای عزت‌الله خان هدایت به اتفاق شخص دیگری که معین می‌شود بروند و اینجانب در برلن بمانم. اگر لازم شود تلگرافی بفرستند و امضای اینجانب هم لازم باشد، می‌توانند امضای نگارنده را بگذارند. تصمیمی در این خصوص گرفته نشد. قرار شد با سران ملیون نیز در این باره مشورت کرده بعداً تصمیم قطعی گرفته شود.

در ماه مارس قرب به ششصد و هشتاد و هزار تن کشتی تجارتنی متفقین غرق شده است.

۹

تحولات به نفع متفقین

پذیرفتن عضویت کنفرانس استکهلم

سه‌شنبه ۱ مه ۱۹۱۷ - پیش از ظهر آقای نواب تلفن کردند که دو ساعت بعد از ظهر چند نفر از سران ملیون برای مذاکره در خصوص اعزام نماینده به کنفرانس استکهلم در سفارت جمع می‌شوند شما هم بیایید. ساعت مقرر به سفارت رفتم. آقای میرزا محمدخان قزوینی هم بود. پس از مذاکرات زیاد آقایان رفتن اینجانب را کاملاً ضروری دانستند و در این صورت اینجانب رفتن به این کنفرانس را پذیرفتم. قرار شد فردا صبح مجدداً چند نفر از سران ملیون به منزل اینجانب آمده در جزئیات برنامه این مسافرت مذاکره کنیم. عصر آقای عزت‌الله خان هدایت تلفن کرد که پس فردا صبح یک نفر برای مصاحبه در خصوص روسیه با اینجانب خواهد آمد. می‌خواهند عقیده ملیون و آزادیخواهان ایران را راجع به انقلاب روسیه منعکس کنند. از طرف اینجانب جواب مساعد داده شد. هوا امروز معتدل و خوب است. یک دفعه بهار شده و درختان هم سبز شده‌اند.

درباره کنفرانس استکهلم

چهارشنبه ۲ مه - صبح زود طبق قرار دیروز چند نفر از سران ملیون ایرانی به منزل نگارنده آمدند. به طوری که یکی از حضرات می گفت با وزارت خارجه آلمان تماس گرفته و از قرار معلوم نمایندگان انگلستان و فرانسه در این کنفرانس شرکت نخواهند کرد و در نتیجه کنفرانس آن اهمیتی که باید احراز کند نخواهد داشت. مع هذا از استکهلم خبر خواهند گرفت و از وضع کنفرانس مطلع شده و ما را خبر خواهند کرد. به هر صورت تا دهم الی دوازدهم ماه مه فرصت برای عزیمت به استکهلم و شرکت در کنفرانس خواهد بود. بالاخره قرار بر این شد که چند روزی صبر کنیم و بعداً هر طور که حضرات تصمیم گرفتند اینجانب را مطلع گردانند.

نظام السلطنه

از قرار معلوم آقای نظام السلطنه همین روزها وارد استانبول می شود و معلوم نیست از ایرانیها چه کسانی و چند نفر با او باشند. هوا رو به خوبی می رود و آفتاب تمام روز می درخشید. عصر به تی یرگارتن برای گردش رفتیم. جای بسیار جالبی است. در خیابان، قهوه خانه ها جلوی مغازه را جارو [کرده] و در پیاده روها برای مردم صندلی گذاشته اند.

مصاحبه درباره روسیه

پنجشنبه ۳ مه - صبح دکتر کافمن نویسنده روزنامه شرق جدید برای مصاحبه به منزل اینجانب آمد. نیم ساعتی صحبت کردیم. عقیده نگارنده را راجع به انقلاب روسیه از نظر ملیون و آزادیخواهان ایرانی پرسید. گفتم ایرانیان هیچ وقت با ملت روس دشمنی نداشته و برعکس ملت روس را ملت نجیب و مهربانی می دانسته اند. تنها حکومت روس که از روی طمع کاری به ایران نظر می کرده دشمن استقلال ایران شناخته شده

[است] و ایرانیها هم بدین نظر به او نگاه می کردند. حالا که این حکومت از میان برداشته شده و کار حکومت در دست ملت روس افتاده، امید است روابط خوشی میان ایران و روس برقرار شود. موفقیت این انقلاب برای ایران از دو نظر مفید است. اول اینکه امیدوارم ملت روس بعد از این به نظر طمع به ایران نگاه نخواهد کرد و سوء نظری نسبت به استقلال ایران نخواهد داشت. دوم آنکه وقت خود را صرف اصلاحات داخلی و شدنی^۱ روسیه خواهد نمود و از این راه فواید زیادی غیرمستقیم برای ایران خواهد داشت. ایرانیان همیشه می دانستند با نیروی ضعیف مادی خودشان نمی توانند با روس برابری کنند. همیشه منتظر بودند شاید انقلابات داخلی روسیه وسیله خلاصی آنها را از نظر ستمکار حکومت روسیه فراهم گردانند. دولت ایران بدون درنگ حکومت موقتی را شناخته و از قرار معلوم با آن داخل مذاکره شده و مواعید اطمینان آوری هم راجع به حسن روابط آتیه در رفع سوء تفاهمات گذشته دریافت کرده است.

کشف تلبیس

راجع به کتاب جدید و نشر اسناد انگلیسها که در شیراز به دست آلمانها افتاده سؤال کرد، گفتم این کتاب خوب موقع انتشار یافته و چشم عالم را به اعمال و نیات روس و انگلیس در ایران باز می گرداند. این اسناد دو موضوع را به خوبی می رساند: یکی رقابت روس و انگلیس را در ایران که هنوز پس از چند سال ائتلاف صوری میان دو دولت بدین نحو زننده وجود دارد. دیگر عملیات دولتی نامبرده در ایران که انواع و اقسام اشکالات برای حکومت ایران تولید کرده [است] و روز به روز بر سلطه و منافع خودشان می افزایند. در اینجا مصاحبه پایان یافت و قرار شد شرح این مصاحبه را نوشته برای نگارنده بفرستند و پس از رسیدگی و تصحیح،

۱. کذا، مقصودش آبادانی است.

انتشار دهد. عصر پس از صرف چای به سفارت رفته با آقای نواب شرح مصاحبه را در میان گذاشتم. اظهارات اینجانب را پسند کردند. امروز حمله چهارم انگلیس در آراس شروع شده، تمام روز محاربه سختی در فرونت سی کیلومتری آراس ادامه داشته است.

جنگ سخت آراس

جمعه ۴ مه - صبح نسخه‌ای از مصاحبه دیروز برای نگارنده فرستاده [شد] تا تصحیح و تصویب کنم. اظهارات نگارنده را با کمی تغییر روی کاغذ آورده‌اند. جنگ سخت دیروز در حوزه آراس، امروز نیز ادامه دارد. از قرار معلوم تلفات زیاد به انگلیسیها وارد شده ولی پیشرفت کمی کرده‌اند. بیش از هزار نفر از سربازان انگلیسی به دست آلمانها اسیر شده‌اند. تحت البحریه‌های آلمان هم بر شدت عملیات خود افزوده‌اند. هوا امروز آرام و بالنسبه گرم است و به همین مناسبت محاربه در فرونتها شدت پیدا کرده است.

وضع پترزبورگ

شنبه ۵ مه - طبق راپولات روزنامهجات انقلاب مجدداً در پترزبورگ شروع شده و در سوم ماه اعلامیه از طرف هیئت حکومت فعلی راجع به ادامه جنگ و پیروی از سیاست جنگی متفقین انتشار [یافته] و مورث عدم رضایت هیئت کارگران و سربازان ساخلوی پترزبورگ گردیده. مردم به قیام برخاسته استعفای وزیر امور خارجه بلکه حکومت حاضر را خواستار شده‌اند. در هر صورت وضع پترزبورگ بسیار تاریک [است] و معلوم نیست در آتیۀ نزدیک اوضاع آنجا چه شکلی پیدا کند. محاربه در آراس و شامپانی و ازن ادامه دارد. نیروی انگلیس و فرانسه موضعی به دست آورده برای شکافتن خطوط آلمانها به حملات سخت پرداخته [اند] و متحمل تلفات زیاد می شوند.

اسناد انگلیسیها

بعد از ظهر به چای در منزل آقای علوی مدعو بودم. از قرار گفته آقایان تا پس فردا تکلیف رفتن به استکهلم معین می شود. مقاله راجع به مندرجات کتاب جدیداً انتشار اسناد انگلیسیها امروز در روزنامه شرق تازه درج شده بود. شرحی از عملیات روسها و انگلیسیها در ایران ذکر [شده] و مورد حمله قرار داده بود. این اسناد انگلیسی دو چیز را به خوبی ظاهر می کند: یکی رقابت شدید میان روسها و انگلیسیها در ایران با وجود ائتلافی که در نتیجه بروز جنگ میان آنها به وقوع پیوسته است و دیگری مداخله دولتین در امور داخلی ایران و کوشش در توسعه نفوذ خودشان بر ضد همدیگر و سست کردن کار دولت مرکزی ایران و مشکل نمودن کار مالیه و سازش با ایلات و بسط اجنبی پرستی و تهیه جاسوس در ایران به نفع خودشان.

مقدار غرق کشتی

یکشنبه ۶ تا سه شنبه ۸ مه - روز شنبه جنگ سختی مجدداً در طرف ازن و شامپانی در گرفته ولی نتیجه عاید فرانسویها نشده. از قرار راپرت آلمانها در ماه آوریل بیش از یک میلیون تن کشتی تجاری متفقین غرق شده است. جنگهای سخت در فرونت مغرب جریان دارد.

زمان کنفرانس استکهلم

روز سه شنبه به اینجانب اطلاع دادند که کنفرانس استکهلم به دهم ژوئن عقب افتاده و بالطبع رفتن ما هم به تأخیر خواهد افتاد. عصر راجع به این موضوع و ترتیب مسافرت با چند نفر از سران ملیون مذاکره کردم. از قرار اطلاع از استانبول محبوسین بغداد وارد استانبول شده‌اند. آقای نظام السلطنه هم با ده نفر از همراهان به زودی وارد خواهند شد. فامیل ایشان مدتی است که وارد استانبول شده‌اند. به تدریج عده زیادی از ایرانیها از عراق عرب وارد استانبول می شوند.

کابینه روسیه

چهارشنبه ۹ مه - جنگهای فرونت فرانسه قدری ضعیفتر شده ولی متفقین دو روز است که حملاتی در طرف سالونیک شروع کرده‌اند بدون اینکه پیشرفت زیادی بکنند. اوضاع روسیه کماکان تاریک است. از قرار راپرت روزنامجات کابینه مختلطی در حال تشکیل است و چند نفر از انجمن کارگران داخل این کابینه خواهند بود. گفته می‌شود همین روزها یک جلسه دوما منعقد می‌شود. از آغاز انقلاب تاکنون جلسه دوما منعقد نشده است.

قرارداد میان آلمان و عثمانی

پنجشنبه ۱۰ مه - امروز قرارداد میان آلمان و عثمانی برای الغای کاپیتولاسیون در مجلس آلمان مطرح و به اتفاق آراء قبول شد. با این قرارداد آلمان حقوق قنسولی خود را در عثمانی ملغی می‌نماید.

نمایش عملیات دریایی

شب به اتفاق آقای نواب به سینما برای نمایش عملیات کشتی معروف لوبو رفتیم. این کشتی کشتیهای تجارتنی متفقین را غرق [می‌کند] و به بندر آلمان برمی‌گردد. دیدن این عملیات خالی از تماشا نبود. کشتی نامبرده چند ماه در دریاها گشته و پس از غرق بیست و شش کشتی متفقین و رساندن یک کشتی انگلیسی بدون آسیب به بندر آلمان و اسیر نمودن متجاوز از هزار نفر ملاح انگلیسی به بنادر آلمان برمی‌گردد.

جلسه سری مجلس عوام

جمعه ۱۱ مه - تلفات متفقین در دریاها رو به تزاید است. انگلیسیها دیروز جلسه سری در مجلس عوام منعقد داشته از قرار معلوم راجع به اوضاع

روس و عملیات تحت‌البحریهای آلمان مذاکرات سری داشته‌اند. این‌گونه جلسات در تاریخ مجلس عوام انگلیسن نادر است. خبر مهمی از فرونتهای جنگ نرسیده، اوضاع روسیه هم به همان ترتیب مبهم مانده است.

خلافت عثمانی

شنبه ۱۲ و یکشنبه ۱۳ مه - از قرار خبری که رسیده کمیته کارگران پطرزبورگ قطع کرده‌اند سیاست صلح‌خواهی را تعقیب و از ادامه جنگ به نفع متفقین احتراز نمایند و نیز نمایند به کنفرانس استکهلم بفرستند. روز یکشنبه پیش از ظهر آقای نواب به منزل نگارنده آمده مدتی با ایشان صحبت می‌کردم. آقای نواب اظهار کردند نامه رمزی از تهران آمده مشغول استخراج آن می‌باشم. از قرار معلوم این نامه راجع به نظری است که عثمانیها راجع به خلافت سلطان دارند و گویا این موضوع ناراحتی در تهران ایجاد نموده. در این زمینه قدری صحبت کردیم و سواد قرارداد سری [را] که در بغداد سال گذشته میان آقای نظام‌السلطنه و انورپاشا امضا شده بود برای ایشان خواندم. در این قرارداد ماده‌ای راجع به اتحاد دو مملکت اسلامی تهیه شده ولی راجع به خلافت سلطان اصولاً ذکر نشده است.

نظر مدرس درباره خلافت سلطان

در وقت نوشتن این قرارداد شرح مفصلی میان آقای مدرس و فوزی بیک مأمور نظامی عثمانی در موضوع خلافت سلطان مذاکره شد. نظر آقای مدرس این بود که راجع به اصول عقاید مذهبی نمی‌شود در یک قرارداد سیاسی ذکر شود و این موضوع نباید در قراردادهای سیاسی ذکر شود. آقای مدرس اصرار داشتند که مقامی به شیعه‌ها در مکه داده شود. این را فوزی بیک قبول نکرد. به همان دلیل که اصول مذهبی را نباید در قرارداد سیاسی مطرح نمود.

پسرهای امیرنظام

عصر رابا آقای نواب و مجید خان پسر مرحوم امیرنظام به بیرون شهر برلن رفتیم. حمیدخان برادر مجیدخان چند روز است که به طرف تهران حرکت کرده و مجید خان این جوانک شانزده ساله را در آلمان برای ادامه تحصیل گذاشته است. اینها پسرهای امیرنظام و نوه دختری اتابک اعظم می باشند.

در رایشتاگ

دوشنبه ۱۴ و سه شنبه ۱۵ مه - دو روز است جنگ در طرف ایتالیا هم شروع شده، گویا ایتالیایی ها در حال حمله هستند. اوضاع روسیه تاریک است. وزیر جنگ و رئیس ساخلوی پترزبورگ استعفا داده اند. سه شنبه به رایشتاگ رفتیم. دو استیضاح اساسی از طرف محافظه کارها و سوسیال دموکراتها راجع به شرایط صلح از صدراعظم آلمان شده که باید جواب بدهد. لذا جلسه امروز اهمیت زیاد دارد. تماشاجی بسیار جمع شده اند. لژ دیپلماتها هم مملو از جمعیت بود. عده زیادی از مأمورین سیاسی حضور داشتند. محافظه کاران شرایط خیلی خوب برای آلمان خواستار شدند و برعکس سوسیالیستها می خواهند صدراعظم از طرف آلمان اظهار نظر کند که دولت آلمان هیچ گونه شرایطی را خواستار نبوده و بدون تقاضای توسعه خاک و یا غرامت جنگی صلح خواهد نمود. جواب صدراعظم آلمان به هر دو دسته مبهم بود. هیچ گونه شرایطی را قید نکرد و اظهار داشت که هیچ گونه شرطی در این وقت موافق سیاست دولت آلمان نمی باشد. در ضمن نطق خود احساسات دوستانه نسبت به ملت روس و حکومت جدید انقلابی روس اظهار نمود. جلسه بسیار باشکوهی بود که تا یک ساعت بعد از ظهر طول کشید.

نامه طباطبایی

چهارشنبه ۱۶ مه - امروز یک بسته نامه به توسط سفارت از استانبول

رسید. نامه مفصلی مورخ هفدهم آوریل از آقای طباطبائی بود و نامه های دیگر را در جوف داشت. نامه آقای طباطبائی محتوی اخبار ذیل بوده:
اول. آقای نظام السلطنه هنوز از کرکوک حرکت نکرده اند] و خبر آمدن ایشان متکی به خبر ناصحیحی بود که از بوزانتین داده بودند و فامیل آقای نظام السلطنه را خود نظام السلطنه فرض کرده بودند. جمعی از مستقبلین رسمی و غیررسمی به گار حیدرپاشا برای ورود ایشان می روند. انورپاشا هم حاضر بوده است که برود که اشتباه معلوم می شود.

دوم. پنج نفر از وکلا عبارت از آقایان آقا شیخ اسمعیل رشتی، آقا سید فاضل، میرزا سلیمان خان، خانباخان، نواب التولیه و جمعی دیگر در کرمانشاه می مانند و خود را تسلیم روسها می کنند. سردار محیی و چند نفر دیگر در سنجابی می مانند. بعضی دیگر از ملیون به پشتکوه می روند. سوم. شرح زیادی از نادولنی شکایت داشته اند، چه در زمان توقف و چه در زمان حرکت از کرمانشاه. گویا همه نوع سختی به ایرانیها کرده است.

چهارم. طبق یادداشتی که نادولنی در کرمانشاه داده میرزا حبیب الله خان شیپانی از کار ژاندارمری مستعفی و به استانبول وارد شده است.
پنجم. طباطبائی بزرگ و فامیلش هنوز در کاظمین می باشند.
ششم. آقای فطن الملک نیز به استانبول آمده است.
یک نامه از آقای نظام السلطنه هم داشتم که شکایت از نادولنی کرده است.

لایحه برای استکھلم

پنجشنبه ۱۷ مه - امروز تعطیل عمومی است. صبح به سفارت رفته با آقای نواب و جمعی از سران ملیون شرحی را که به زبان فرانسه تهیه شده بود تا در کنفرانس استکھلم توزیع شود خواندیم. مقدمه آن را تمام کرده و قرار

شد روز بعد دوباره طرف صبح جمع شده قرائت متن آن را ادامه دهیم.^۱ چند روز است جنگ سختی در فرونت ایتالیا شروع شده و ایتالیاییها مرتباً حمله می‌کنند، ولی تا به حال موفق به پیشرفت نشده‌اند. از قرار خبری که از روسیه رسیده وزیر جنگ حکومت فعلی گچکوف^۲ استعفا داده کرنسکی سوسیالیست به جای او برقرار شده، میلیوکف وزیر خارجه هم مستعفی و وزیر مالیه به جای او منصوب گردیده است.

تقاضای همراهی از سوسیالیستها

جمعه ۱۸ مه - صبح حسب الدعوه برای تکمیل لایحه‌ای که باید در استکھلم داده شود به سفارت رفتیم. رویهمرفته بد تهیه نشده. شرحی از تعدیات روس و انگلیس و تخطی آنان به تمامیت و استقلال ایران مخصوصاً در سنوات اخیر ذکر شده و در پایان از سوسیالیستها درخواست همراهی می‌شود که آنان مساعی خود را در برانداختن دستبرد خارجی به ایران مضایقه نکرده و به کار برند. جنگ در فرونت ایتالیا دوام دارد و هنوز به هیچ نتیجه‌ای نرسیده است.

مقاومت اطیشیها

شنبه ۱۹ مه - صبح با آقای علوی در تی‌یرگارتن قدری گردش کردیم. باغ بسیار مصفايي است. درختان سبز [ند] و گلها و ریاچین چشم را در زیبایی خود خیره می‌کند. مرغان مشغول ترانه خوانی. در حقیقت، طبیعت و صنعت در اظهار قدرت دست به هم داده و جان و دل را لذتی بسزا می‌دهند. جنگ طرف ایتالیا ادامه دارد ولی به هیچ نتیجه نرسیده است. در هر صورت پیشرفتی نصیب ایتالیاییها نشده است. اتریشیها نیروی

۱- برای آگاهی از متن بیانیه مزبور، بنگرید به اسناد ضمیمه، سند شماره ۱۰.

۲- در اصل «کارت».

مقاومت خوبی نشان داده‌اند. به خصوص توپخانه آنها جلوگیری از حملات ایتالیاییها کرده است.

شکایت پورداود از هموطنان

یکشنبه ۲۰ مه - باد شدیدی می‌وزد. مدتی است دیگر باران نیامده هوا بسیار خشک [است] و تابستان با قدمهای سریع جلو می‌آید. با وجود باد و خشکی هوا مردم بسیار خوشحالند که از سرمای زمستان رهایی یافته‌اند. گلکاری و سبزیکاریهای اطراف برلن جلوه مخصوصی دارد. زمین بایر یعنی غیر زراعتی در اطراف برلن دیده نمی‌شود و تمام آن را کاشته مخصوصاً سبزیکاری کرده‌اند. پیش از ظهر در حین گردش در کورفورستندام آقای پورداود را دیدم، قدری با او صحبت کردم. شرحی از هم‌میهنان شکایت می‌کرد. ایشان هم مثل دیگران به واسطه عدم پیشرفت کار گله‌مند [ند] و از آتیه مأیوس می‌باشند.

فرونت ایتالیا - کابینه روسیه

جنگ در فرونت ایتالیاییها قدری خفیف‌تر شده، ایتالیاییها که از رود ایسونزو تجاوز کرده بودند دوباره به طرف خودشان عقب نشسته‌اند. از قرار خبری که از پطرزبورگ رسیده کابینه روس مجدداً تشکیل شده و چند نفر سوسیالیست در این کابینه عضویت دارند که سیاست خودشان را هم قبلاً اعلام کرده‌اند که به تنهایی صلح نخواهند کرد ولی برای صلح عمومی زمینه را حاضر خواهند نمود.

گردش وانزه

دوشنبه ۲۱ مه - بعداز ظهر با آقای نواب به وانزه وسط راه پوتسدام رفتیم. جای بسیار باصفایی است. تپه‌های مرتفع بر فراز دریاچه استوار و به انواع

درختان و ریاحین پوشانده شده و به خصوص در این فصل بسیار تماشایی است. کشتیهای کوچک متعلق به شرکت ستاره روی این دریاچه کار می کنند. آخر خط آنها پوتسدام است. از وانزه تا پوتسدام با آب یک ساعت و نیم و با راه آهن تقریباً بیست دقیقه راه است. آقای نواب از دیر رسیدن بودجه سفارت شکایت دارند و اظهار می دارند تلگرافی به وثوق الدوله راجع به این موضوع مخابره کرده اند. امریکاییها تصمیم گرفته اند یک دیویزیون قشون مجهز به فرونت فرانسه بفرستند.

باغ سان سوسی

سه شنبه ۲۲ مه - امروز برای گردش به پوتسدام رفتیم. پیش از ظهر ساعت ده حرکت کرده و ساعت ده بعد از ظهر برگشتیم. هوا فوق العاده معتدل و خوب بود، همه جا سبز و خرم. با ترن به وانزه و از آنجا با آب به پوتسدام. از پوتسدام مستقیماً با ترن به برلن مراجعت کردم. چهار ساعت تمام در باغ معروف سان سوسی گردش می کردم. بهار غریبی دارد. از بالای پله ها منظری زیبا، فوق تصور در جلوی نظر می نماید. یکی از باغهای معروف دنیا است. اشجار خوب، نباتات مرغوب. ساختمانهای تاریخی، مجسمه های عالی در تمام محوطه وسیع باغ دیده می شود. عمارت نارنجستان این باغ که بسیار معروف است، امروز بیمارستان ارتشی است. تماشاچی را بدان جا راه نمی دهند. میان نارنجستان و قصر فردریک بزرگ آسیای بادی تاریخی دیده می شود. وقتی فردریک می خواست این باغ را بسازد این آسیا جلوی راه بود. هر قدر کوشش کرد از صاحبش آن را بخرد صاحب آسیا رضایت نداد و گفت آسیای اجدادی خودم را به هیچ بهایی نمی فروشم و از دست نمی دهم. ولی وصیت کرد که پس از مرگش به قیصر داده شود و پس از مرگ او آسیا به قیصر رسید و او آسیا را بدین شکل فعلی نگه داشت و تغییری در آن نداد که یادگاری از صاحب اصلی آن بماند.

قیمت مارک

چهارشنبه ۲۳ مه - امروز صبح با آقای علوی قدری گردش کردم. از ایران پانصد تومان وجه برای ایشان فرستاده اند و در اینجا به شش هزار و دویست مارک تبدیل شد. تا به حال چنین چیزی سابقه نداشته که پانصد تومان شش هزار و دویست مارک ارزش داشته باشد. به طوری که تصمیم گرفته شد قرار است آقای عزت الله خان هدایت قبلاً به استکهلم برود از ترتیبات آنجا و انعقاد کنفرانس اطلاعات صحیح تحصیل کنند و اطلاع دهند تا تکلیف کار ما معین شود.

حرکت هدایت به استکهلم

پنجشنبه ۲۴ مه - امروز صبح آقای هدایت تلفن کرد که پس فردا صبح عازم استکهلم است. جنگ در فرونت ایتالیا بسیار شدید شده. ایتالیاییها کمی پیشرفت کرده اند، اتریشیها هم مشغول مدافعه می باشند. بعد از شام در اداره روزنامه عالم اسلام موعود بودم. سفیر کبیر عثمانی و وزیر مختار ایران هم با جمعی از آلمانیها من جمله فن ویزندونگ با خانمشان در آنجا بودند. موزیک و خوانندگی خوبی در میان بود.

جمعه ۲۵ و شنبه ۲۶ مه - دو روز است کمی باران می آید. هوا هم کمی خنک شده است. پریشب آلمانیها با زیپلن به لندن حمله کرده، بمب زیادی فروریخته و سالم برگشته اند. صبح شنبه آقای هدایت به طرف استکهلم حرکت کرد ولی نگارنده او را ندیدم. بعد از ظهر آقای علوی به منزل اینجانب آمد. با او قدری گردش کردیم و در ضمن این گردش به پارک شارلوتنبورگ که مقبره امپراتورهای آلمان است رفتیم. هوا بسیار خوب و بهاری است. می شود گفت در هیچ جا این قدر گل و ریاحین دیده نمی شود. آلمانیها به خصوص اصرار دارند که در قبرستانها خیلی گلکاری کنند و قبرستانهای آنها شکل باغهای درجه اول را دارد.